

Funded by
the European Union

DÉRACAK DÉR SHF RY T É Z U E S T

HYRJE

ZYRA PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA NË KOSOVË (OCRR)

Zyra për të drejtat e autorit dhe të drejtat e përfaqësuara (ZDADP) si organ administrativ, me Drejtorin në krye, e cila është themeluar dhe funksionon nën mbikëqyrjen e Ministrisë së Kulturës, ka detyrat vijuese:

a. zhvillimin dhe zbatimin e strategjisë dhe politikave adekuate për mbrojtjen, ushtrimin dhe zbatimin e të drejtës së autorit, të drejtave të përfaqësuara dhe të drejtave të tjera në përputhje me detyrimet ndërkombëtare, legjislacionin kombëtar dhe interesat përkatëse kombëtare të Republikës së Kosovës;

b. mbledhjen e informatave të nevojshme, kryerjen e studimeve dhe konsultimin me organet qeveritare, institucionet, si dhe me përfaqësuesit e pronarëve përkatës të të drejtave dhe përdoruesve;

c. parashtrimin e propozimeve Qeverisë dhe / ose organeve të tjera qe-

veritare, në rastet kur nevojiten masa për zbatimin e strategjisë dhe politikave të lartcekura;

d. përgatitjen e projektligjeve dhe rregulloreve për mbrojtjen, ushtrimin dhe zbatimin e të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta;

e. përfaqësimin e Republikës së Kosovës në organizatat ndërkombëtare dhe rajonale që merren me të drejtat e autorit, të drejtat e përafërta dhe të drejtat e tjera të mbrojtura me këtë ligj;

f. themelimin dhe mirëmbajtjen e bashkëpunimit reciprokisht të dobishëm me zyrat qeveritare, agjencitë dhe institucionet kërkimore dhe organizatat e tjera të vendeve të tjera që merren me të drejtat e autorit dhe të drejtave të përafërta, në përputhje me politikën ndërqeveritare të Republikës së Kosovës;

g. në bashkëpunim me autoritetet kompe-

tente gjyqësore, administrative dhe doganore - dhe sipas nevojës, inicimin e procedurave për zbatimin e masave - pjesëmarrja aktive në luftën kundër shkeljeve të të drejtave dhe, në veçanti, piraterisë;

h. akreditimin dhe mbikëqyrjen e aktiviteteve të organizatave të menaxhimit kolektiv;

i. promovimin e ndërgjegjësimit të organeve qeveritare, institucioneve gjyqësore, administrative dhe institucioneve të tjera, pronarëve dhe përdoruesve të të drejtave, si dhe publikut të gjerë, në lidhje me rëndësinë dhe aspektet politike, ligjore dhe praktike të mbrojtjes, ushtrimit dhe zbatimit të të drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta, përmes përgatitjes dhe shpërndarjes së materialeve informative, organizimit të fushatave ndërgjegjësuese dhe mbajtjes së marrëdhënieve aktive me shtypin dhe mediat.

Në këtë kontekst, një nga detyrat më domethënëse të ZDADP është inkurajimi dhe mbështetja e krijimtarisë në fushat e kulturës dhe shkencës përmes mbrojtjes së të drejtave të autorit dhe të drejtave të përafërta. Për këtë qëllim, ndërgjegjësimi i publikut është i një rëndësie parësore pasi njerëzit duhet të kuptojnë se a) e drejta e autorit është një lloj prone dhe si e tillë duhet të respektohet dhe të mbrohet dhe b) rëndësia e të drejtës autoriale si një mjet thelbësor që promovon kulturën dhe krijimtarinë, me dobi për shoqërinë dhe ekonominë e vendit

Që nga qershori 2011, ZDADP ka dhënë një kontribut të madh në zhvillimin e regjimit të së drejtës së autorit dhe të drejtave të përafërta në përputhje me standardet moderne ndërkombëtare dhe gjithashtu të ofrojë udhëzime dhe edukim për publikun.

*Më konkretisht, ZDADP ka
ndërmarrë veprime vijuese:*

Përparim në kornizën legjislativë, veçanërisht në hartimin e legjislacionit dhe rregulloreve të reja për të zbatuar legjislacionin kombëtar, si dhe për të arritur një harmonizim të plotë me legjislacionin e BE-së;

Organizimi i trajnimeve dhe aktiviteteve arsimore për zyrtarët shtetërorë që kanë kompetenca në fushën e të Drejtave të Autorit;

Organizimi i aktiviteteve të ndryshme si konferenca për media; seminare; fushata ndërgjegjësimi përfshirë ato në internet, në mënyrë që të rritet ndërgjegjësimi dhe të inkurajohet krijimtaria dhe respekti për të drejtat e autorit dhe të drejtat e përafërta.

Licencimi i dy shoqërive të menaxhimit kolektiv APIK në lëminë e muzikës dhe VAPIK në lëminë e punëve audiovizive, si dhe puna me shoqëritë e licencuara dhe me përdoruesit për të caktuar tarifatat e përgjithshme për përdorimin e veprave të mbrojtura

me të drejtat e autorit në lëminë e transmetimit dhe ritransmetimit.

Koordinimi i veprimeve kundër piraterisë fizike dhe digjitale, që ndërmerren nga Task Forca kundër Piraterisë, prandaj Kosova nuk qëndron më prapa vendeve të rajonit në luftimin e piraterisë fizike.

Bashkëpunimi i ngushtë me institucionet kombëtare përgjegjëse, përkatësisht anëtarët e Task Forcës dhe Këshillin Kombëtar të Pronës Intelektuale me qëllim forcimin e bashkëpunimit;

Bashkëpunimi me zyra simotra në rajon dhe më gjerë. Vlen të përmendet bashkëpunimi i shkëlqyeshëm me Zyrën Shqiptare të të Drejtave të Autorit.

Vendosja e marrëdhënieve të shkëlqyera me përfaqësuesit e Zyrës së BE në Kosovë dhe me projektet e mbështetura nga BE, për forcimin e sistemit të DPI në Kosovë.

Ky doracak është përgatitur dhe botuar nga ZDADP. Ai paraqet një pasqyrë të të drejtave që iu jepen bartësve të të drejtave, funksionalitetin dhe qëllimin e tyre, analizon çështjen e mbrojtjes, si dhe çështjet që lidhen me menaxhimin kolektiv dhe me shfrytëzimin, teksa shpjegon edhe zbatimin. Qëllimi i Doracakut është t'u përgjigjet pyetjeve themelore juridike që lidhen me këtë fushë dhe t'i qartësojë nocionet dhe konceptet në lidhje me të Drejtën e Autorit dhe çështjet e përafërta për përdoruesit e veprave të mbrojtura nga e drejta e autorit.

Doracaku në veçanti iu dedikohet ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme (NVM) pasi NVM-të kanë një rol thelbësor në ekonominë e Kosovës. Një kapitull i veçantë u kushtohet NVM-ve. Ato janë burim madhor i aftësive sipërmarrëse, inovacionit dhe punësimit. Ato përballen me çështje të së Drejtës së Autorit sepse përdorin vepra të mbrojtura me të drejta të autorit ose sepse disa nga aktivitetet ose produktet e tyre janë nën mbrojtjen e të drejtës së autorit. Për shembull, softueri që ata përdorin, përmbajtja e faqes së tyre në internet, doracakët për funksionimin e produkteve të tyre, katalogu i produkteve të tyre, dizajni promovues i tyre, të gjitha bien nën mbrojtjen e të drejtës së autorit. NVM-të mund të jenë bartës të së drejtës, apo edhe autorë në disa raste, prodhues ose shpërndarës të veprave të mbrojtura nga e drejta e autorit.

DEFINIMI I LIGJIT TË PRONËS INTELEKTUALE

ÇFARË ËSHTË PRONA INTELEKTUALE

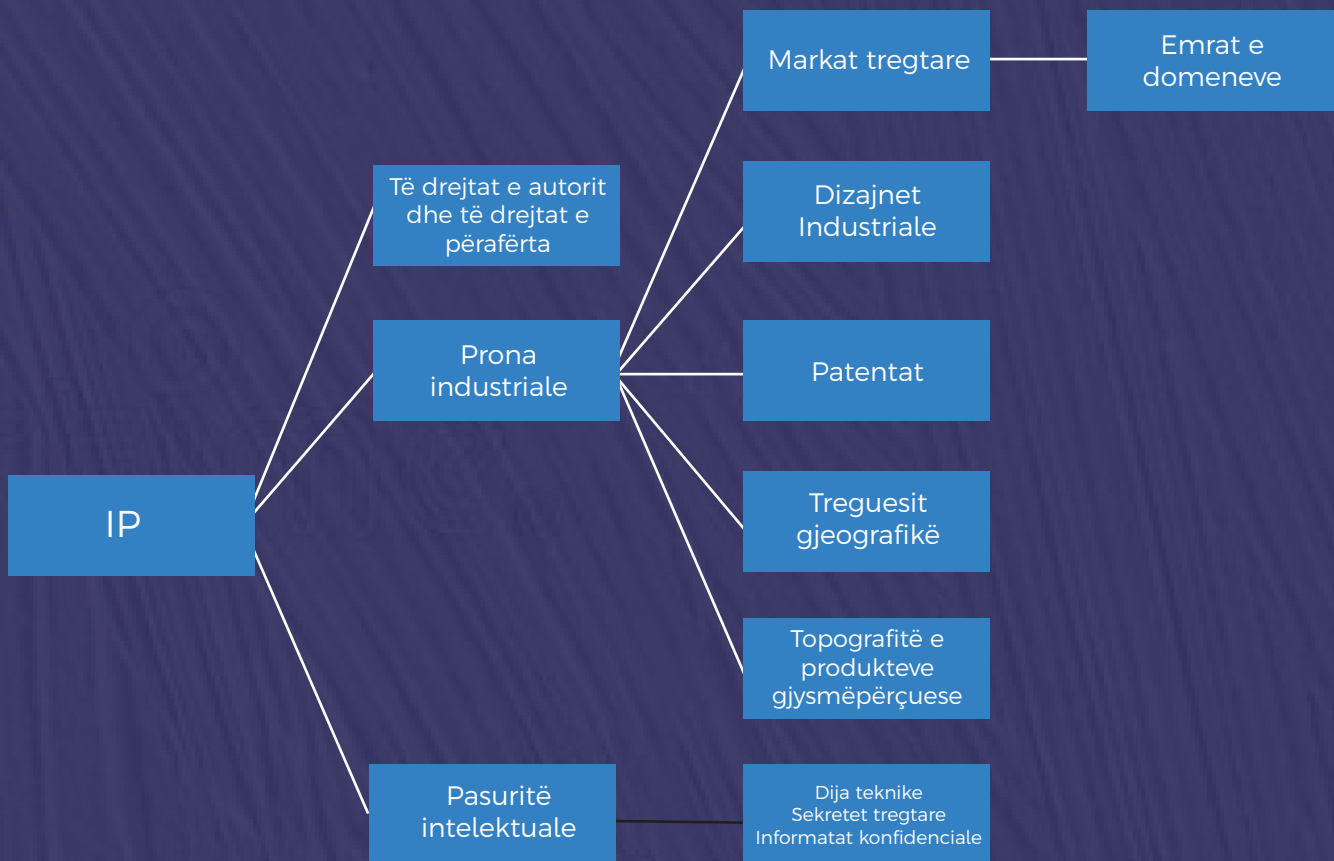
Krijimet e mendjes njerëzore mbrohen nga Ligji për Pronësinë Intelektuale (PI). Karakteristika më e rëndësishme e Ligjit për PI është se ai u jep një pushtet monopolist bartësve të së drejtës; kjo do të thotë që bartësit e të drejtave kanë të drejtë të përjashtojnë çdo palë të tretë nga përdorimi dhe shfrytëzimi i krijimit të mbrojtur të mendjes dhe të vendosin nëse, dhe në cilat rrethana, do të autorizojnë përdorimin dhe shfrytëzimin e veprës.

Shpesh njerëzit ngatërrojnë nocionin e Ligjit të PI me Ligjin për të Drejtat e Autorit. Në realitet, PI është termi i përgjithshëm juridik që përdoret në Ligj për të përshkruar Ligjin për të Drejtën e Autorit dhe Ligjin për Pronësinë Industriale. E drejta e autorit i referohet krijimeve artistike dhe letrare, ndërsa prona industriale përfshin marka tregtare, patenta të cilat jepen për shpikje, dizajne industriale (modele), emra domenesh, tregues gjeografikë dhe emërtime të mbrojtura të origjinës (ang.: Protected Designations of Or-

igin - PDO), topografi të produkteve gjysmëpërçuese dhe llojeve të reja të bimëve. Sekretet komerciale dhe industriale, dija teknike dhe konkurrenca lojale konsiderohen gjithashtu të jenë të drejta "satelitore" e të drejtave të Pronësisë Intelektuale, ashtu që, edhe pse nuk janë pjesë e Ligjit të PI, lënda e tyre mbrohet për arsye të ngjashme.

Të drejtat e pronësisë intelektuale (DPI) janë të drejta që ligjvënësi ua jep krijuesve të veprave, shpikjeve, markave tregtare, etj. për t'iu mundësuar atyre që të shfrytëzojnë ekskluzivisht krijimet e tyre (p.sh. për të përjashtuar palët e treta që nuk janë të autorizuar për një përdorim të tillë) DPI-të, për shkak të natyrës së tyre absolute dhe ekskluzive, janë shumë të ngjashme me pronësinë. Karakteristika dhe dallimi i tyre kryesor me pronën është se të drejtat e pronës intelektuale (DPI) janë jo materiale, dhe kjo është arsyeja se pse ato duhet të trajtohen ndryshe nga pasuria e prekshme

Në mënyrë skematike, ligji i pronës intelektuale mund të paraqitet si në vijim:

Në këtë Doracak, do të përqendrohemi dhe të analizojmë vetëm të Drejtat e Autorit.

KUPTIMI I TË DREJTAVE TË AUTORIT DHE TË DREJTAVE TË PËRAFËRTA

TË DREJTAT AUTORIALE

ÇFARË ËSHTË E DREJTA E AUTORIT?

E drejta e autorit është mbrojtja që iu jepet autorëve nga ligji, e që u jep atyre të drejtën për të kontrolluar krijimtarinë e tyre. Ligji për të drejtat e autorit bazohet në bindjen se autorët e veprave krijuese meritojnë kompensim të arsyeshëm dhe të drejtën për të kontrolluar përdorimin e krijimtarisë së tyre.

PSE NA DUHEN TË DREJTAT E AUTORIT?

E drejta e autorit promovon krijimin e veprave në fushën e letërsisë, artit dhe shkencës, duke u dhënë autorëve të drejta absolute dhe ekskluzive mbi veprat e tyre për një kohë të kufizuar. Por pse është kaq e rëndësishme t'i atribuohen të drejtat ekonomike dhe morale autorit? Përgjigja është se autori duhet të shpërblehet për punën e tij / saj dhe njerëzit duan që autori të vazhdojë veprimtarinë e tij/saj krijuese. Në planin afatgjatë, ajo Njëkohësisht, e Drejta e Autorit ka kufij që garantojnë që publiku të ketë qasje në vepra dhe të përfitojë prej tyre.

Sot, për shkak të faktit se e Drejta e Autorit vlen për vepra që ndikojnë në inovacion, konsiderohet se natyra ekskluzive dhe absolute e të Drejtës së Autorit inkurajon personat fizikë dhe juridikë të investojnë në krijimin e veprave inovative. Në të njëjtën kohë, materiali për të Drejtat e Autorit, duke qenë një e drejtë pronësore, është pasuri e pronarit.

DISA INFORMATA INTERESANTE HISTORIKE

Historikisht, Ligji për të Drejtat e Autorit është i lidhur me përparimin teknologjik. Në të vërtetë, teknologjia ka kontribuar në krijimin e Ligjit për të Drejtat e Autorit. Përveç kësaj, në teorinë e Ligjit për të Drejtat e Autorit, shpikja e tipografisë konsiderohet si një moment historik i lëmisë, pasi çoi në njohjen e të ashtuquajturave “privilegjeve” të cilat u ishin dhënë nga autoritetet shtetërore, fillimisht shtypshkronjave dhe botuesve-librashitësve ndërsa më vonë edhe autorëve. Mirëpo, privilegjet janë dhënë si shtesë një mekanizmi për mbrojtjeje të interesave profesionale të botuesve, kryesisht mekanizëm censure ky.

E gjithë rryma kulturore dhe filozofike e kësaj periudhe, së bashku me arritjet teknologjike, shpunë në njohjen e Ligjit për të Drejtat e Autorit. Akti për të Drejtat e Autorit i vitit 1709 i Mbretërisë së Bashkuar, ishte akti i parë që futi në zbatim ligjin e të Drejtave të Autorit në sistemin ligjor. Ky ligj u dha autorëve të drejtën ekskluzive për të botuar librat e tyre për 21 ose 14 vjet, varësisht prej asaj nëse librat ishin botuar apo jo më parë. Mirëpo, legjislacioni i parë i plotë vjen në Francë, menjëherë pas Revolucionit Francez. Ligji i vitit 1791 përcakton të drejtën ekskluzive të krijuesve për të shfaqur veprat e tyre teatrore dhe muzikore, ndërsa Ligji i vitit 1793, përcakton të drejtën ekskluzive të riprodhimit.

TË DREJTAT

VEPËR

ÇFARË ËSHTË NJË VEPËR?

E drejta e autorit mbron veprat shkencore, ato të lëmisë së letërsisë, artit ose shkencës të krijuar nga një autor apo një person fizik, i cili qëndron në origjinë të veprës. Punët e mbrojtura renditen në ligj si më poshtë:

(a) veprat letrare (të shprehura me shkrim ose me gojë, përfshirë programet kompjuterike);

(b) vepra dramatike dhe dramatike-muzikore,

(c) vepra muzikore, me ose pa fjalë;

(d) vepra koreografike dhe argëtim në shfaqje memece;

(e) vepra kinematografike dhe vepra të tjera audiovizive;

(f) veprat e arteve figurative (piktura, vizatime, skulptura, etj.);

(g) veprat e arkitekturës;

(h) punimet fotografike, përfshirë punimet e shprehura përmes ndonjë procesi analog me

fotografinë;

(i) veprat e artit të aplikuar;

(j) harta, plane, skica dhe punime tre-dimensionale të ndërlidhura me gjeografinë, topografinë, arkitekturën dhe shkencën tjetër.

Nga ana tjetër, veprat vijuese nuk gëzojnë mbrojtjen e të drejtave të autorit:

(a) idetë, procedurat, metodat e funksionimit ose konceptet matematikore si të tilla (por vetëm në shprehjet e tyre origjinale);

(b) shprehje të folklorit;

(c) lajmet e ditës, thjesht fakte dhe të dhëna si të tilla (por vetëm për prezantimin e tyre origjinal); informacione të ndryshme që kanë karakterin e raporteve të zakonshme të mediave mund të riprodhohen vetëm pasi të kenë kaluar të paktën dymbëdhjetë (12) orë nga botimi i tyre.

CILAT JANË KUSHTET PËR MBROJTJEN E NJË VEPRE?

Në mënyrë që një vepër të mbrohet, ajo duhet të jetë origjinale, domethënë duhet të paraqesë një veti unike statistikore dhe të pasqyrojë personalitetin e krijuesit të saj. Origjinaliteti qëndron në shprehjen e personalitetit të autorit, lidhjen intime midis autorit dhe veprës së tij, një gjurmë personale; vepra duhet të paraqesë një nivel të caktuar të krijimtarisë.

Idetë e thjeshta nuk mbrohen; mbrohen vetëm vepra që janë formuar dhe eksternalizuar (shkëputur nga mendja e autorit), me kusht që të jenë origjinale. Origjinaliteti nuk duhet ngatërruar me risinë; një piktor mund të pikturojë të njëjtin peizazh të pikturuar nga një piktor tjetër, por ajo që ka rëndësi është të shprehet, duke vendosur në punë shenjën apo gjurmën e tij / saj personale. Ose, ideja e krijimit të një aplikacioni për taksitë që i mundëson klientit të zgjedhë shoferin, bazuar në afërsinë e taksisë me pozicionin e klientit, nuk mbrohet nga e Drejta e Autorit; mirëpo, pasi të jetë krijuar aplikacioni, pjesët e tij (për shembull faqja e inter-

netit, fotografitë etj.) mund të mbrohen; vetë ideja nuk është e mbrojtur, që do të thotë se e njëjta ide mund të përdoret nga disa sipërmarrës në të njëjtën kohë.

Ajo që është interesante të vihet në dukje është se një krijim që përmbush kriteret e mësipërme mbrohet pavarësisht formës që ka marrë ose kohëzgjatjes së tij në kohë. Kjo do të thotë që një skulpturë në akull mund të mbrohet nga Ligji për të Drejtën e Autorit, për sa kohë që plotëson kriterin e origjinalitetit. Mjafton që krijimi origjinal të ketë marrë një formë specifike dhe të jetë eksternalizuar në botë; qëndrueshmëria e tij me kalimin e kohës nuk është kusht për mbrojtjen e saj.

SI MUND TË FITOHEN TË DREJTAT E AUTORIT? A KA NDONJË FORMALITET?

Është parim i pranuar botërisht se mbrojtja e të drejtave të autorit rrjedh automatikisht nga akti i krijimit dhe nuk varet nga asnjë formalitet. Në atë aspekt, e drejta e autorit ndryshon shumë nga format e tjera të mbrojtjes së pronës intelektuale, siç janë patentat dhe markat tregtare. Konventa e Bernës parasheh që mbrojtja e të drejtës së autorit nuk mund të kushtëzohet nga respektimi i ndonjë formaliteti, siç është regjistrimi ose depozitimi i kopjeve. Edhe pse regjistrimi i de-tyrueshëm është hequr pothuajse kudo, shumë ligje kombëtare parashohin një sistem të regjistrimit vullnetar të veprave nga ad-

ministrata kombëtare e të drejtave të autorit ose nga ndonjë organ i ngjashëm. Një regjistrim i tillë mund të shërbejë si dëshmi e vlefshme prima facie në kontestet juridike. Mund gjithashtu të tregohet i dobishëm për përdoruesit, kur kërkohet bartësi i të drejtës, që duhet të autorizojë përdorimin e veprës. Në këtë kuptim, CMO (shih analizën më poshtë) i shërbejnë këtij qëllimi. Mirëpo, duhet të kihet parasysh që regjistrimi i tillë duhet të jetë gjithmonë vullnetar; përndryshe, e drejta e autorit rrezikon të bëhet një mjet i cili u shërben vetëm atyre që kanë mjete për të regjistruar veprat e tyre.

TE
DR

ÇFARË ËSHTË AUTORIT?

Konventa e Bernës, e cila është traktati themelor ndërkombëtar për mbrojtjen e të drejtës së autorit, u jep vendeve anëtare fleksibilitet në përcaktimin se kush konsiderohet autor (dhe së këndejmi edhe bartësi origjinal i të drejtës së autorit) të një veprë letrare dhe artistike. Shumica e vendeve të së drejtës civile parashikojnë që vetëm personat fizikë mund të jenë autorë. Sipas Ligjit të Kosovës për të Drejtat e Autorit, autori është personi fizik që ka krijuar veprën. E drejta e autorit në një vepër e cila është rezultat i përpjekjeve të përbashkëta krijuese të dy ose më shumë autorëve, u përkasin bashkërisht këtyre autorëve (bashkautorëve) pavarësisht nga struktura e saj. E drejta për të përdorur veprën në tërësi u përket bashkautorëve së bashku. Marrëdhëniet midis bashkautorëve rregullohen nga një kontratë ndërmjet tyre. Në mungesë të një kontrate të tillë, bashkautorët gëzojnë bashkërisht të drejtat e autorit mbi veprën, dhe shpërblimi përkatës ndahet midis tyre, proporcionalisht me kontributet e tyre, me kusht që ato shpërblime mund të përcaktohen. Në rastet kur kontributet e bashkautorëve nuk mund të përcaktohen, shpërblimi ndahet në pjesë të barabarta.

Për të përdorur një vepër të krijuar nga një shumësi autorësh, duhet autorizimi i të gjithë bartësve të të drejtave.

Supozimet e autorësisë parashikohen në Ligjin për të Drejtat e Autorit, për personat, emri i të cilëve shfaqet në vepër ose emri i të cilëve përmendet në momentin e zbulimit të veprës. Këta persona konsiderohen si autorë, përveç nëse vërtetohet ndryshe.

ÇFARË DO TË THOTË BARTËS I TË DREJTËS?

'Bartësi i të drejtës' është çdo person ose subjekt që mban të drejtat e përcaktuara me Ligjin për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta ose, sipas një marrëveshjeje për shfrytëzimin e të drejtave ose me ligj, i takon një pjesë e të ardhurave të të drejtave. Ky mund të jetë autori ose mbajtësi i së drejtës përkatëse ose mund të jetë gjithashtu personi i cili ka fituar të drejta të ligjshme (me kontratë ose trashëgimi), gjegjësisht pasardhësi.

Kur autori t'i ketë transferuar të drejtat mbi veprën një personi ose subjekti tjetër, ky bartës sekondar i të Drejtës së Autorit nuk është autori; ky person vetëm posedon të drejtat. Prandaj, ky person është bartësi i të drejtës. Siç do të analizohet më poshtë, vetëm personat fizikë mund të jenë autorë. Subjekteve mund vetëm t'iu barten të drejtat ose - në disa raste - mund të supozohet se iu janë bartur të drejtat.

Kjo është e rëndësishme për përdoruesin për arsyen e mëposhtme:

Paramendoni sikur dëshironi të përdorni një vepër muzikore për reklamimin e biznesit tuaj. Ndoshta e njihni autorin e tekstit, ose autorin e muzikës, ose këngëtarin, por këta persona nuk janë domosdo bartës të të drejtave që do të autorizojnë përdorimin e veprës muzikore. Ka shumë të ngjarë që këta persona t'i kenë transferuar të drejtat e tyre prodhuesit ose mund të jenë anëtarë të një OMGJ (këto çështje do të analizohen në detaje më poshtë).

PUNONJËSIT DHE TË DREJTAT E AUTORIT

Kur një punë është krijuar nga një punonjës gjatë ekzekutimit të detyrave të tij të punës duke ndjekur udhëzimet e dhëna nga punëdhënësi i tij, punëdhënësi ka të drejtë të ushtrojë të drejtat ekonomike për punën e krijuar në këtë mënyrë, për një periudhë prej dhjetë (10) vjet, nga përfundimi i punës, përveç nëse parashikohet ndryshe me kontratë. Ky do të ishte rasti vetëm kur puna përdoret brenda lëmisë së veprimtarisë normale të punëdhënësit, të paraparë në momentin e marrëveshjes në lidhje me detyrat e autorit.

Të drejtat i kthehen autorit të punësuar para përfundimit të këtij afati, në rast të vdekjes së punëdhënësit, përkatësisht në rast të likuidimit të punëdhënësit si person juridik. Nëse punëdhënësi nuk i përdor të drejtat pronësore mbi atë punë, ose i përdor ato në mënyrë të papërfillshme, autori i punësuar ka të drejtë të kërkojë nga punëdhënësi që t'ia caktojë atij/asaj ato të drejta, kundrejt kompensimit të shpenzimeve.

Autori i punësuar mban të drejtat e autorit në lidhje me çdo punë që nuk është krijuar gjatë përmbushjes së detyrave të tij të punës, si dhe për çdo përdorim të ndonjë veprë të krijuar si pjesë e detyrave të tij të punës, e të cilat nuk parashihen si aktivitete normale të punëdhënësit të përmendur në këtë paragraf.

Nga sa u tha, mjafton një kontratë pune që të vlejnjë rregullat e mësipërme. Mirëpo, këshillohet që në kontratën e punës të përfshihen klauzola specifike, posaçërisht nëse palët (punëdhënësi ose punonjësi) dëshirojnë të dakordohen për kushte të ndryshme ose të përcaktojnë kushtet e lartcekura.

CILAT JANË TË DREJTAT E AUTORIT?

The Autori gëzon të drejta të caktuara në lidhje me veprën. Këto janë **a) të të drejtat personale** (quhen edhe të drejta morale) dhe **b) të drejtat pronësore** (gjithashtu quhen edhe të drejta ekonomike)..

Të drejtat personale / morale shprehin lidhjen që autori ka me veprën e tij dhe ato kanë për qëllim të mbrojnë personalitetin dhe reputacionin e tij. Të drejtat personale i mbesin autorit edhe nëse ai ia ka caktuar shfrytëzimin e veprës së tij një pale të tretë. Në veçanti, autori ka të drejtë të shpalojë veprën ose të shpalojë zbulimin e saj në çdo formë (e drejta e shpalosjes). Ai ka të drejtë që t'i njihet autorësia e tij e veprës (e drejta e autorësisë), ai ka të drejtën e mbrojtjes së veprës së tij nga çdo shtrembërim (e drejta e integritetit të veprës) dhe së fundmi ka të drejtë të tërheq të drejtën e tij pronësore që i është caktuar të tjerëve, nëse ka arsye serioze morale për këtë, me kusht që bartësi i së drejtës të kompensohet për dëmin e shkaktuar nga heqja e tillë e së drejtës (e drejta e tërheqjes).

Të drejtat pronësore i ofrojnë autorit përfitime ekonomike pasi ato kanë vlerë tregtare. Përmes përdorimit të këtyre të drejtave, autori kompensohet për punën e tij dhe atij i sigurohen burime për të vazhduar krijimtarinë e tij. Për dallim nga të drejtat personale, të drejtat e pronësisë mund të transferohen dhe në përgjithësi mund të trajtohen si pronë. Sipas Ligjit për të Drejtat e Autorit, autori në veçanti posedon të drejta vijuese ekskluzive për të autorizuar ose ndaluar përdorimin e veprës së tij: (a) të drejtën e riprodhimit, (b) të drejtën e shpërndarjes, (c) të drejtën e qiradhënies, (d) të drejtën e shfaqjes publike, (e) të drejtën e transmetimit, (f) të drejtën e komunikimit me publikun, (g) të drejtën e ritransmetimit, (h) të drejtën e ritransmetimit kabllor, të drejtën e komunikimit publik të veprës përmes altoparlantit ose ndonjë instrumenti tjetër të ngjashëm që transmeton me shenja, tinguj ose imazhe, (j) të drejtën e vënies interaktive të veprës në dispozicion të publikut, (k) të drejtën e përkthimit, (l) të drejtën e adaptimit (të drejtën për të bërë vepra derivative, që burojnë nga vepra origjinale). Autorët, në raste të caktuara, gjithashtu kanë të drejtë ekskluzive të autorizimit ose ndalimit të huazimit, ndërsa në raste të tjera ata kanë vetëm të drejtë të thjeshtë në shpërblim të drejtë nga huadhënia.

TË DREJTAT MORALE	TË DREJTAT EKONOMIKE
e drejta e shpalosjes	riprodhimi i veprës së tij, tërësisht ose pjesërisht
e drejta e autorësisë	shpërndarja e kopjeve të veprës së tij përmes çfarëdo qoftë mënyre
e drejta në integritetin e veprës	e drejta e performancës publike
e drejta e tërheqjes	e drejta e transmetimit dhe ritransmetimit
	e drejta e komunikimit tek publiku
	e drejta e vënies në dispozicion për publikun në mënyrë interaktive
	e drejta e ritransmetimit kabllor, e drejta e komunikimit publik nga altoparlanti ose ndonjë instrument tjetër të ngjashëm që transmeton me shenja, tinguj ose imazhe, transmetimi i veprës
	përkthimi i veprës
	adaptimi i veprës
	huadhënia publike ose dhënia e veprës me qira

Le të japim një shembull:

Le të supozojmë se dikush ka shkruar një këngë, pra një vepër muzikore, me tekst.

Në momentin që autori përfundon veprën, lind e drejta e autorit.

E drejta e autorësisë (që i përket familjes së të drejtave morale) i jep autorit fuqinë të përjashtojë këdo të pohojë se ai / ajo është autori. Autori është ai që vendosë nëse dhe kur botohet kënga (e drejta e shpalosjes, e drejta morale); askush tjetër nuk e ka këtë kompetencë përveç autorit. Në momentin që zbulohet vepra, aktivizohen të drejtat ekonomike të autorit; të drejtat ekonomike janë të lidhura me shfrytëzimin e veprës.

Për të shfrytëzuar veprën, autori mund t'i drejtohet një producenti (lidhja e kontratës me producentin) i cili publikon veprën (ose mund ta bëjë vetë autori, kështu që ju - autori jeni edhe producent). Shfrytëzimi mund të përfshijë shfrytëzimin përmes një transmetuesi/bartësi fizik ose përmes internetit. Shfrytëzimi si transmetues fizik nënkupton që prodhuesit duhet të riprodhojë veprën (në disa transmetues fizikë) dhe më pas t'i shpërndajë këta transmetues fizikë, pra t'i shesë këto publikut. Është e mundur që transmetuesit fizikë të përdoren për t'u marrë me qira ose të huazohen; këto janë të drejta të ndryshme ekonomike. Distribucioni, marrja me qira dhe huazimi presupozojnë që riprodhimi veç është kryer; përveç kësaj, këto të drejta zbatohen vetëm në mjedisin fizik (off-line, jo përmes internetit).

Pasi të ketë lëshuar veprën, autori / bartësi i të drejtës (bartësi i të drejtës nëse të drejtat janë transferuar) me siguri do të zgjedh mënyrën e prezantimit ose shfaqjes së saj në publik, dhe në përgjithësi komunikimin e veprës tek publiku përmes transmetimit. Kjo do të thotë që vepra mund të transmetohet përmes nga radiot, ose ndoshta TV (e drejta e transmetimit) dhe ndoshta do të interpretohet në lokale (e drejta e shfaqjes publike). Transmetimi mund të ndodhë jo vetëm përmes sinjaleve tokësore (TV tradicional), por edhe përmes satelitit ose rrjeteve kabllorike, të cilat janë të drejta të ndryshme.

Duke marrë parasysh që jetojmë në epokën e Internetit, autori ka shumë të ngjarë të zgjedhë shfrytëzimin e veprës përmes internetit përmes platformave të palëve të treta ose përmes ueb

faqes së autorit. Atje, vepra do të jetë në dispozicion sipas kërkesës, që do të thotë që çdokush nga publiku mund të marrë këngën sa herë që dëshiron (paramendoni, për shembull, YouTube); në këtë rast autori e vë në dispozicion këngën tuaj në mënyrë interaktive (e cila është gjithashtu një e drejtë ekonomike). Në disa raste, kënga do të jetë në dispozicion për shkarkim; një shkarkim i tillë bie në kuadër të drejtës për riprodhim.

Tani, le të supozojmë se kënga e autorit është një sukses i madh, dhe një artist italian dëshiron të përkthejë tekstin në italisht dhe ta adaptojë muzikën në një ritëm më italian. Në këtë rast, artisti duhet të kërkojë leje për përkthim dhe përshtatje të veprës (të dyja këto të drejta ekonomike). Nëse italiani vepron pa leje, ai / ajo shkel të drejtat tuaja morale dhe ekonomike. Kjo do të thotë që, nëse kënga përkthehet dhe përshtatet pa leje, përveç të drejtës ekonomike (adaptimi, përkthimi, riprodhimi dhe me shumë gjasa komunikimi për publikun dhe vënia e të drejtës në dispozicion nëse artisti italian e publikon atë në internet, ose e të drejtës në transmetim nëse ajo shfaqet në TV ose radio), gjithashtu shkelet e drejta e integritetit (sepse kënga do të shtrembërohet pa lejen tuaj).

Duhet të keni parasysh se autori mund të ketë transferuar të drejtat e tij / saj te një palë e tretë. Në këtë rast është personi i tretë ai / ajo që vendosë për të drejtat ekonomike (shfrytëzimin) e veprës. Nëse të drejtat janë transferuar, çdo shfrytëzim i veprës duhet të autorizohet nga mbajtësi i së drejtës, dhe në disa raste nga autori (në lidhje me të drejtat e tij / saj morale nëse përdorimi i kërkuar ndikon në të drejtat morale të autorit, siç janë të drejtat e integritetit).

Tani le të shohim se çfarë nënkupton e gjithë kjo për përdoruesin.

Paramendoni sikur dëshironi të përdorni këtë këngë për reklamimin e biznesit tuaj. Do t'ju duhet autorizimi nga autori / mbajtësi i të drejtës; nuk mund ta përdorni pa autorizim (nëse e bëni, do të shkelni ligjin për të Drejtat e Autorit dhe të drejtat e përafërta dhe mund të bartni përgjegjësi civile dhe penale).

Reklama juaj do të dalë në radio, TV dhe internet, sepse dëshironi që ajo të jetë miqësore ndaj mjedisit. Do të kërkonit autorizimin nga mbajtësit e të drejtave (se kush janë bartësit e të drejtës do të shpjegohet më poshtë). Për cilat të drejta do të kërkonit leje?

Duke qenë se reklama do të jetë një vepër audiovizive, do të duhet të sinkronizoni këngën me imazhin. Kjo do të thotë që do të duhet ta riprodhoni këngën në punë audiovizive.

Nëse keni nevojë për të ndryshuar tekstin e këngës për reklamën tuaj, do t'ju duhet autorizimi për adaptim nga mbajtësi i të drejtës dhe leje nga autori për të drejtat e tij morale (të drejtat morale i mbesin gjithmonë autorit, shih analizën mbi të drejtat morale).

Nëse vendosni të bëni një CD për t'ua dhënë klientëve tuaj me reklamën tuaj, do t'ju duhet autorizimi për shpërndarjen e veprës.

Për transmetimin e veprës në Radio ose TV do t'ju duhet autorizimi për transmetimin e veprës.

Nëse reklama juaj është në internet, do t'ju duhet autorizim për të komunikuar me publikun, përfshirë edhe për ta vënë në dispozicion sipas kërkesës, pasi reklama mund të luhet (p.sh. në YouTube apo edhe në ueb faqen tuaj).

Po sikur të dëshironi të përdorni në reklamën tuaj këngën italiane dhe jo atë origjinale? Në këtë rast, do t'ju duhet autorizimi jo vetëm nga autori për të drejtat morale, por edhe nga mbajtësi i së drejtës së këngës italiane. Por jini tepër të kujdesshëm: ka shumë mundësi që mbajtësi i së drejtës së këngës italiane të mos ketë të drejtë të autorizojë të gjitha aspektet e nevojshme si më lart, sepse mbajtësi i së drejtës ende mund të mbajë të drejtat ekonomike. Duhet të jeni shumë i kujdesshëm dhe të dhe të kontrolloni se kush i mban të drejtat. Gjithmonë kërkonit nga mbajtësi i së drejtës së adaptimit (vepër derivative) t'ju garantojë se ai / ajo ka të drejtë të autorizojë përdorimin e veprës.

CILAT JANË KUFIJTË E LIGJIT PËR TË DREJTËN E AUTORIT?

E drejta e autorit është një e drejtë absolute dhe ekskluzive, e cila karakterizohet nga kufijtë e saj të natyrshëm: origjinaliteti i veprës, afati i kufizuar i mbrojtjes së të drejtave të autorit dhe përjashtimet dhe kufizimet e të drejtave të autorit. Këto kufij sigurojnë ekuilibër ndërmjet të gjitha palëve të interesuara (për shembull publikut dhe autorit).

Për më tepër, siç u shpjegua më sipër, e Drejta e Autorit nuk mbron idetë. Kjo do të thotë që dy persona mund të kenë të njëjtën ide për të pikturuar një enë plot me fruta, por rezultati do të jetë i ndryshëm. Ose, dy persona mund të kenë të njëjtën ide për të shkruar një histori rreth disa miqve që takohen rregullisht dhe janë paksa shakaxhinj, por ata nuk mund ta kopjojnë storjen e serialit "Friends" pa lejen e mbajtësit të së drejtës.

Shpesh i referohemi dikotomisë së shprehjes / idesë. Kjo do të thotë që ideja mund të jetë e njëjtë për të dy autorët, por shprehja e idesë (d.m.th. rezultati) është i ndryshëm. Dy piktorë të ulur në të njëjtin moment para të njëjtit peizazh: ata shohin të njëjtën temë, por e shprehin ndryshe.

A MBROHEN AUTORËT E HUAJ NË KOSOVË?

E drejta e autorit ka natyrë territoriale. Kjo do të thotë që autorët janë të mbrojtur në territorin e tyre kombëtar. Mirëpo, legjislacioni i Kosovës, duke ndjekur shembullin e të gjitha Konventave Ndërkombëtare dhe legjislacionit të BE-së, përmban një klauzolë të trajtimit kombëtar, që do të thotë se të huajt dhe shtetasit duhet të trajtohen në mënyrë të barabartë.

A MUND TË TRANSFEROHEN TË DREJTAT EKONOMIKE DHE MORALE?

Autori mund t'i transferojë / caktojë të drejtat ekonomike një pale të tretë.

Në shembullin tonë më lart, nëse mbajtësi i të drejtës ju autorizon të përdorni punën në reklamë, juve ju jepen këto të drejta.

Të drejtat ekonomike dhe të drejtat e tjera që vijnë pas vdekjes së autorit, barten në përputhje me dispozitat për trashëgiminë.

Të drejtat morale, duke qenë se janë personale për autorin, nuk mund të transferohen kurrë me caktim ose licencë. Mirëpo, pëlqimi i autorit për interpretimin e një veprimi, e cila përndryshe mund të cenohet të drejtën e tij të integritetit, konsiderohet si një mënyrë e ushtrimit të kësaj të drejte, dhe kjo e obligon atë.

Në shembullin tonë, kjo do të thotë që nëse jeni i autorizuar nga mbajtësi i së drejtës për të përdorur veprën në reklamë, këto të drejta ju jepen nga mbajtësi i të drejtës, por nëse mbajtësi i të drejtës nuk është autori, do t'ju duhet autorizimi nga autori për t'u siguruar që të mos konsiderojë se të drejtat e tij janë shkelur.

E drejta për të pohuar autorësi, dhe për t'u emëruar autor, si dhe e drejta e integritetit moral të autorëve, mbrohen pa asnjë kufizim kohor. Pas vdekjes së autorit, mbrojtja e këtyre të drejtave merret përsipër nga personi fizik ose personi juridik, të cilit autori i beson këto të drejta në testamentin e tij; në mungesë të një personi të tillë ose personi juridik, nga trashëgimtarët e autorëve, dhe gjithashtu në mungesë të trashëgimtarëve, nga ndonjë organizatë që merr përsipër mbrojtjen e të drejtave të autorit.

TË DREJTAT E PËRAFËRTA

ÇFARË NËNKUPTOJMË ME TË DREJTAT E PËRAFËRTA?

Përveç të drejtës së autorit, ka disa të drejta të tjera që lidhen me të drejtat e autorit të quajtura të drejta të përafërta, sepse ato janë të lidhura ose ndihmëse të të drejtave të një autori, por ato nuk janë rezultat i vetë veprës. Ato janë të lidhura me të drejtat e autorit në kuptimin që kontributi i mbajtësve të ndërlidhur të të drejtave është i nevojshëm ose për të përfunduar veprën ose për t'i mundësuar publikut t'i qaset veprës. Këta mbajtës të të drejtave janë: interpretuesit (p.sh. këngëtarët, aktorët), prodhuesit e fonogramit (p.sh. regjistruarit) prodhuesit e filmave, subjektet transmetuese (p.sh. kanalet televizive) dhe botuesit e shtypit.

Le t'i kthehemi shembullit tonë:

Kënga që dëshironi të përdorni (qoftë e pandryshuar ose e adaptuar), do të këndohet nga një interpretues / këngëtar. Muzika do të interpretohet nga muzikantët dhe fonogrami do të prodhohet nga prodhuesi i fonogramit. Këngëtari, muzikanti dhe producenti janë pronarë të së drejtave të përafërta.

Radio do të transmetojë këngën, si organizatë transmetuese (përsëri, e lidhur me bartësin e të drejtës).

Kështu, publiku i qaset veprës së krijuar nga autori (autorët) e muzikës dhe tekstit.

Për të përdorur këngën, do t'ju duhet autorizimi jo vetëm nga mbajtësi i të drejtave të autorit, por edhe nga mbajtësit e të drejtave të përafërta.

DREJTAT
E PËRAFËRTA

PSE NA DUHEN TË DREJTA TË PËRAFËRTA? - ARSYETIM

Kontributi i interpretuesve konsiderohet të jetë i një natyre krijuese, ndërsa, në të njëjtën kohë, interpretimi është shumë i rëndësishëm për ekzistencën e thjeshtë të veprës; mirëpo, interpretimet nuk janë krijime.

Prodhuesit dhe organizatat e transmetimit janë të mbrojtura për investimet e tyre; është e rëndësishme të rikujtojmë sot që prodhuesit dhe organizatat e transmetimit vazhdojnë të investojnë në krijime kulturore (gjë që është e rrallë në kohën e Internet-it) dhe për këtë arsye kontributi i tyre duhet të shpërblehet.

CILAT JANË TË DREJTAT EKONOMIKE TË MBAJTËSVE TË TË DREJTAVE TË PËRAFËRTA?

Pronarët e të drejtave të përafërta nuk gëzojnë të njëjta të drejta ekonomike, edhe pse disa prej tyre përkojnë.

Interpretuesve u jepen të drejta vijuese:

(a) fiksimi i interpretimeve të tyre të pafiksuar, **(b)** riprodhimi i fiksimeve të interpretimeve të tyre, **(c)** shpërndarja e fiksimeve të interpretimeve të tyre, **(d)** marrja me qira e fiksimeve të shfaqjeve të tyre, **(e)** huazimi i fiksimeve të interpretimeve të tyre, **(f)** transmetimi i interpretimeve të tyre, me përjashtim të rasteve kur një interpretim është fiksuar ose transmetuar më parë, **(g)** komunikimi i interpretimit të tyre tek publikut, me përjashtim të rasteve kur një interpretim është fiksuar ose transmetuar më parë, **(h)** ritransmetimin kabllor i interpretimeve të tyre, **(i)** vënien në dispozicion interaktiv të fiksimeve të interpretimeve të tyre.

Mirëpo, kur interpretuesit marrin pjesë në një fonogram të botuar për qëllime komerciale, ata nuk mund të autorizojnë ose ndalojnë komunikimin e fonogramit tek publiku, ose marrjen e tij me qira. Për këto përdorime të fonogramit, interpretuesit mund të kërkojnë shpërblim të drejtë vetëm përmes një organizate për menaxhim kolektiv (ang.: collective management organization - CMO).

Prodhuesit e fonogramit kanë të drejtën ekskluzive të lejojnë ose ndalojnë:

(a) riprodhimin e fonogrameve të vet, **(b)** distribucionin e fonogrameve të vet, **(c)** huazimin dhe huazimin publik të fonogrameve të veta, **(d)** ritransmetimin kabllor të fonogrameve të veta, **(e)** vënien në dispozicion të fonogrameve të tyre interaktive.

Kur një fonogram publikohet për qëllime komerciale, prodhuesi nuk mund të autorizojë ose të ndalojë komunikimin e fonogramit tek publiku. Për këtë përdorim të fonogramit, producentët mund të kërkojnë shpërblim të drejtë vetëm përmes një organizate për menaxhim kolektiv.

Producentët e filmave kanë të drejtën ekskluzive të lejojnë ose ndalojnë: **(a)**

riprodhimin e filmave të tyre, **(b)** shpërndarjen e filmave të tyre, **(c)** dhënien me qira dhe huazimin publik të kopjeve të filmave të tyre, **(d)** vënien interaktive të filmave të tyre në dispozicion për publikun.

Një shërbim mediatik audioviziv (ose organizata e transmetimit) ka të drejta vijuese:

(a) fiksimin e transmetimeve të tyre, **(b)** riprodhimin e fiksimeve të transmetimeve të tyre, **(c)** shpërndarjen e fiksimeve të transmetimeve të tyre, **(d)** ritransmetimin e transmetimeve të tyre, **(e)** ritransmetimin kabllor të transmetimeve të tyre, **(f)** komunikimin e transmetimeve të tyre për publikun në vende ku hyrja bëhet me pagesë, **(g)** vënien në dispozicion të publikut të fiksimeve të transmetimit të tyre.

A KANË TË DREJTA MORALE BARTËSIT E TË DREJTAVE TË PËRAFËRTA?

Nga bartësit e të drejtave të përfaqësuara, vetëm interpretuesit kanë të drejta morale. Më konkretisht, interpretuesit kanë të drejtën ekskluzive a) të tregojnë emrin, pseudonimin ose shenjën e tyre kur përdoret interpretimi i tyre dhe b) të kundërshtojnë çdo shformim, deformim ose përdorim të interpretimit, i cili do të dëmtojte nderin dhe famën e tyre.

Producentët dhe organizatat e transmetimit nuk gëzojnë të drejta të tilla morale; kjo është logjike sepse ajo që mbrohet në rastin e prodhuesve dhe organizatave të transmetimit është investimi i tyre. Ata nuk kanë asnjë kontribut krijues. Për më tepër, në shumicën e rasteve ata nuk janë persona fizikë, por kompani.

A MUNDËT NJË MBAJTËS I SË DREJTËS SË PËRAFËRT TË TRANSFEROJË TË DREJTAT E TIJ / SAJ?

Mbajtësi i të drejtës së përfaqësuara mund t'i transferojë të drejtat ekonomike një pale të tretë. Të drejtat e interpretuesve gjithashtu mund të trashëgohen, si në rastin e autorëve.

Në shembullin tonë më lart, derisa këngëtari i këngës suaj, gjegjësisht interpretuesi, autorizon përdorimin e interpretimit të tij në reklamë.

Në disa raste, ligji parasheh se ndodh transferim edhe kur kjo në të vërtetë nuk ka ndodhur. Kjo është ajo që me ligj quhet prezumim i transferimit dhe parashihet kur, për shembull, interpretuesi lidh kontratë me një producent për një prodhim filmik.

DISPOZITAT E PËRBASHKËTA PËR TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA

PËR SA KOHË JEPET E DREJTA E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA?

Mbrojtja e një krijimtarie përmes të drejtës së autorit nuk zgjat përgjithmonë. Mbrojtja që jepet me krijimin e veprës zgjat gjatë gjithë jetës së autorit dhe 70 vjet pas vdekjes së tij. Pas kësaj periudhe, puna krijuese bie në domenin publik dhe mund të përdoret nga publiku në mënyra të reja. Mirëpo, të drejtat personale të autorit, ato që mbrojnë lidhjen e tij me veprën, personalitetin dhe reputacionin e tij mbrohen pa kufizime kohore. Të drejtat e shpalosjes dhe tërheqjes zgjasin për aq kohë sa është gjallë autori. Kjo mbrojtje e kufizuar në kohë është një nga karakteristikat kryesore të Ligjit për të Drejtat e Autorit, që veçon atë nga Prona e prekshme, e cila zgjat përgjithmonë.

Të drejtat e përafërta mbrohen si më poshtë:

e drejta e interpretuesit zgjat 50 vjet nga interpretimi i veprës dhe 70 vjet në rastin e veprave muzikore

të drejtat e producentëve të fonogrameve ose punëve audiovizive skadojnë përkatësisht 70 dhe 50 vjet nga fiksimi i veprës

për organizatat e transmetimit skadojnë 50 vjet nga komunikimi i programit.

Në shembullin tonë, kjo do të thotë që nëse doni të përdorni një vepër muzikore, autori (autorët) i së cilës [shumës sepse muzika dhe teksti me shumë gjasa janë krijuar nga persona të ndryshëm] ka vdekur më 1950, nuk keni nevojë për autorizim nga autori (autorët). Mirëpo kujdes, sepse të drejtat personale vazhdojnë dhe mbrohen përgjithmonë. Prandaj, përdorimi i muzikës paraekzistuese nuk duhet të bëhet në një mënyrë e cila mund të ofendojë autorin (autorët).

LLOJI I TË DREJTAVE	KOHËZGJATJA
Të drejtat ekonomike të autorit	Nga krijimi deri në 70 vjet nga vdekja e autorit
E drejta e autorit për atësinë dhe e drejta e integritetit	Pa kufizim kohor
Të drejtat e autorit për shpalosjen dhe tërheqjen	Për jetë të autorit
Interpretues i veprave muzikore	70 vjet nga interpretimi
Interpretues i punëve audiovizive	50 vjet nga interpretimi
Producenti i fonogrameve	70 vjet nga fiksimi
Producent i filmave	50 vjet nga fiksimi
Organizata e transmetimit	50 vjet nga komunikimi i programit.

RESPEKTIMI I PUNËVE PARAEKZISTUESE

Përkthyesit dhe autorët e veprave të tjera derivative gëzojnë të drejtat e autorit për përkthimet, përshtatjet, rregullimet ose transformimet e tjera që bëhen prej tyre.

Një përkthim ose një vepër tjetër derivative mund të krijohet vetëm nëse autori i veprës origjinale e autorizon atë. E drejta e autorit e një përkthyesi ose e autorit të një vepre tjetër derivative nuk cenon të drejtat e autorit të veprës origjinale që është përkthyer, përshtatur, rregulluar ose transformuar ndryshe.

Është gjithashtu e rëndësishme të respektohen të drejtat morale të autorit të veprave para ekzistuese, që ju integroni në krijimet tuaja. Nëse gjeni disa përmbajtje interesante në zyrën e kolegut tuaj, jeni të detyruar të kërkonti autorizimin e tij, nëse dëshironi ta përdorni. Duhet të tregoni emrin e tij dhe burimin kur përdorni punën e tij, qoftë duke e prezantuar atë para publikut ose duke e riprodhuar atë. Autori i veprës para ekzistuese mund t'ju ndalojë, për shembull, të riprodhoni në punën tuaj një ekstrakt të filmit të tij pa zë. Ose të përdorni punën e tij në një vepër që mohon holokaustin, për shembull.

Nëse, për shembull, doni të krijoni një këngë të re, por duke përdorur vargjet e një poezie para ekzistuese që ju pëlqen, keni nevojë për autorizim. Tani, në rast të veprave letrare, gjithmonë duhet të keni parasysh se ka shumë të ngjarë që të gjitha ose disa të drejta janë bartur tek redaktori. Kjo është arsyeja se pse duhet të pyesni autorin e veprës paraprake se kush mban të drejtat dhe të kërkonti nga autori ose nga personi tek të cili janë bartur të drejtat (për shembull redaktori) t'ju garantojë që ai / ajo është me të vërtetë bartësi i të drejtave. Kjo vlen për të drejtat ekonomike.

Sa i përket të drejtave morale, duhet të kërkonti autorizim nga vetë autori, sepse, siç e shpjeguar, të drejtat morale mbesin gjithmonë tek autori. Prandaj, nëse dëshironi të përdorni një vepër para ekzistuese, këshillohet të kërkonti leje nga autori për të drejtat morale, duke përshkruar mënyrën se si do të përdorni veprat para ekzistuese. Përndryshe, rrezikoni të shkelni të drejtën e integritetit të autorit. Sigurohuni gjithashtu që t'i cekni meritat e autorit të veprës para-ekzistuese, pra të përmendni emrin e tij.

PËRDORIMET NGA PËRDORUESIT

PËRDORIMET NGA PËRDORUESIT PA AUTORIZIM

PËRJASHTIMET DHE KUFIZIMET

Nëse mendoni të përdorni një vepër ekzistuese, e cila është ende nën mbrojtje, për të krijuar një vepër të re, duhet të merrni leje nga bartësit e të drejtave të saj. Mirëpo, në disa raste, ligji lejon përdorimin pa qenë e nevojshme të sigurohet autorizim. Këto janë rastet kur përdorimi bie në kuadër të një përjashtim ose kufizimi të paraparë me Ligj.

Më konkretisht, për të gjetur një baraspeshë të drejtë ndërmjet interesave të publikut për qasjen në informata e dije dhe të drejtave ekskluzive të autorit, mbrojtja e të drejtave të autorit iu nënshtrohet kufizimeve dhe përjashtimeve.

Dy format themelore të përjashtimeve dhe kufizimeve janë:

- *përdorim falas, gjegjësisht, përdorimi i veprës pa autorizim dhe kompensim; dhe*
- *licenca jo vullnetare ose e detyrueshme, që nënkupton se bartësit të së drejtës i paguhet kompensimi për shfrytëzim të pa autorizuar.*

Ligji i Kosovës për të Drejtat e Autorit parasheh, në raste të caktuara, përdorimin falas të një veprë që nënkupton përdorimin e një veprë pa pëlqimin e autorit dhe pa shpërblim, por me përmendjen e detyrueshme të emrit të autorit dhe origjinës së veprës, me kusht që të mos cenohet shfrytëzimin normal të veprës dhe interesat legjitime të autorit. Përdorimet e lejuara falas janë si në vijim: (a) citime të shkurtra në një vepër tjetër për qëllime siç janë kritika ose recensionit, (b) përdorimi i veprave përmes ilustrimit në botime, transmetime ose regjistrime zanore ose vizuale për mësimdhënie ose kërkime shkencore në të gjitha nivelet, (c) përdorimi i veprave të botuara për interpretim publik në festat e shkollave, me kusht që interpretuesit të mos kompensohen për interpretim të tillë, (d) përdorimi digjital i veprave dhe temave të tjera, në kushte të caktuara, (e) riprodhimi dhe shpërndarja nga shtypi, transmetimi, komunikimi ose vënia në dispozicion interaktiv të publikut e artikujve të botuar për tema aktuale ekonomike, politike ose fetare ose të veprave të transmetuara ose temave të tjera me të njëjtin karakter, (f) përdorimi i veprave ose lëndëve të tjera në lidhje me raportimin e ngjarjeve aktuale, në masën që arsyetohet për qëllime të informimit, (g) përdorimi i fjalimeve politike si dhe ekstrakteve të ligjëratave publike ose punimeve ose lëndëve të ngjashme, në përmasa që arsyetohet për qëllime të informimit, (h) përdorimi për qëllime të sigurisë publike ose për të siguruar realizimin e duhur të procedurave parlamentare, administrative ose gjyqësore ose raportimin, (i) regjistrimet jetëshkurtëra të punëve që bëhen nga organizatat e transmetimit me anë të pajisjeve të tyre dhe për transmetimet e tyre, me zotimin se regjistrimet e tilla do të fshihen ose shkatërrohen pas dymbëdhjetë (12) muajve,

Licenca jo vullnetare ose e detyrueshme përbën rast të përjashtimit / kufizimit për përdorim privat të veprës së mbrojtur nga e drejta e autorit, siç është regjistrimi ose riprodhimi në shtëpi për përdorim privat, për të cilin nuk është dhënë autorizim. Në rastet kur zbatohet ky parim, autorët dhe mbajtësit e tjerë të të drejtave zakonisht marrin një shpërblim të drejtë ose të barabartë, i cili bazohet në një tarifë mbi pajisjet e zbrazëta të regjistrimit ose pajisjeve që iu shpërndahen autorëve dhe mbajtësve të të drejtave, përmes shoqatave të menaxhimit kolektiv.

Përjashtimet dhe kufizimet zbatohen vetëm në raste të caktuara të veçanta, të cilat nuk bien ndesh me një shfrytëzim normal të veprës ose lëndës tjetër, dhe nuk cenonë pa arsye interesat legjitime të mbajtësit të së drejtës. Ky është parimi i testit me tre hapa, të paraparë me Konventën e Bernës, Marrëveshja TRIPS dhe nga Traktatet e Internetit WIPO, si dhe nga Traktatet e Pekinit dhe Marrakeshit.

me përjashtim të atyre që kanë karakter të jashtëzakonshëm dokumentar, të cilat mund të ruhen në arkivat zyrtare të Shtetit, (j) përdorimi, për dobi të personave me aftësi të kufizuara, i cili është drejtpërdrejt i lidhur me aftësinë e kufizuar dhe përdorimi është i natyrës jotregtare, në masën që nevojitet nga invaliditetit përkatës, (k) përdorimi gjatë festave fetare ose zyrtare të organizuara nga një autoritet publik, (l) përdorimi i veprave, siç janë ato të arkitekturës ose skulpturës, të krijuara për t'u vendosur përgjithmonë në vende publike, (m) përdorim me qëllim të reklamimit të ekspozitës publike ose shitjes së vepra artistike, në masën e nevojshme për të promovuar ngjarjen, duke përjashtuar çdo përdorim tjetër komercial, (n) përdorim për qëllime të karikaturës ose parodisë, (o) përdorimi në lidhje me demonstrimin ose riparimin e pajisjeve, (p) përdorimin e një vepra artistike në formën e një ndërtese ose një vizatimi ose plani të një ndërtese për qëllimet e rindërtimit të ndërtesës, (q) përdorimi me anë të komunikimit ose vënies interaktive në dispozicion për publikun, për qëllime të hulumtimit ose studimit privat, për pjesëtarët individualë të publikut përmes terminaleve të veçanta në mjediset e institucioneve të cilat janë të qasshme për publikun, të veprave dhe lëndëve të tjera që nuk i nënshtrohen kushteve të blerjes ose licencimit të cilat parashihen në koleksionet e tyre, (r) për të bërë kopje të çdo vepra ose materiale tjetër që janë përgjithmonë në koleksionet e tyre, në çfarëdo formati ose mediumi, për qëllime të ruajtjes së veprave të tilla ose lëndës tjetër dhe në masën e nevojshme për një ruajtje të tillë, për institucionet e trashëgimisë kulturore.

Gjithashtu lejohet riprodhimi i transmetimeve, pa pëlqimin e autorit apo mbajtësit tjetër të të drejtave të autorit, që bëhet nga institucionet shoqërore për qëllime jo-komerciale, siç janë spitalet ose burgjet, por kundrejt pagesave apo kompensime të barasvlershme.

Pa pëlqimin e autorit ose pronarit tjetër të së drejtës së autorit lejohen edhe aktet e përkohshme të riprodhimit, edhe pa pagimin e shpërblimit, me kusht që ato i përmbushin të gjitha kriteret vijuese: (a) ato janë kalimtare ose të rastësishme, (b) janë pjesë përbërëse dhe thelbësore e një procesi teknologjik, (c) qëllimi i tyre i vetëm është të mundësojnë një transmetim në një rrjet ndërmjet palëve të treta nga një ndërmjetës; ose përdorimi i ligjshëm i një vepra, dhe (d) ato nuk kanë ndonjë rëndësi të pavarur ekonomike.

Riprodhimi i një vepra të botuar në mënyrë të ligjshme lejohet pa pëlqimin e autorit, por kundrejt pagesës së një shpërblimi të drejtë, nëse bëhet nga një person fizik, dhe atë për përdorimin e tij ekskluziv personal dhe privat dhe për qëllime të cilët nuk janë komerciale, as në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe as të tërthortë.

Riprodhimi reprografik me anë të fotokopjimit gjithashtu parashihet me ligj për raste specifike, siç është riprodhimi nga bibliotekat dhe arkivat, institucionet arsimore dhe kulturore për qëllime të kthimit apo zëvendësimit të kopjeve të humbura ose të dëmtuara, nga bibliotekat ose arkivat e që nuk është për avantazh të drejtpërdrejtë ose indirekt ekonomik ose tregtar, për të përmbushur nevojat e personave fizikë që do të përdorin kopjen e marrë për qëllime të studimit privat ose kërkimit jo komercial; për qëllime të mësimdhënies, në numër të kopjeve të nevojshme për ilustrim në klasa.

Një përjashtim tjetër i lejuar është nxjerrja e tekstit dhe e të dhënave për qëllime të kërkimit shkencor ose me kusht që përdorimi i veprave dhe temave të tjera të cekura në atë paragraf të mos jenë rezervuar shprehimisht nga mbajtësit e të drejtave, siç janë mjetet e lexueshme nga makina në rastin e përmbajtjes e cila vihet në dispozicion publikisht në internet.

Në fund, Ligji për të Drejtat e Autorit parasheh përdorime të caktuara të punimeve jetime për biblioteka, institucione arsimore dhe muze me qasje nga publiku, si dhe nga arkivat,

institucionet e trashëgimisë filmike ose audio si dhe nga organizatat e transmetimit të shërbimit publik, të themeluara në Republikën e Kosovës, në mënyrë që të arrihen qëllimet që lidhen me misionet e tyre me interes publik si dhe për përdorimin e veprave jo-komerciale dhe lëndëve të tjera nga institucionet e trashëgimisë kulturore.

Personat me aftësi të kufizuara në shikim ose ose me të pamur të dobësuar mund të riprodhojnë, për përdorimin e tyre personal, vepra letrare të botuara të cilat janë në dispozicion në tekst ose në format audio, si dhe regjistrime grafike të veprave muzikore, ose mund t'i riprodhojnë ato, në mënyrë që ato të mund të konvertohen në një format të përshtatshëm për ta. Ky autorizim gjithashtu përfshin ilustrime të të gjitha llojeve që janë të përfshirë në veprat letrare ose muzikore. Kopjet mund të bëhen vetëm për vepra, për të cilat personat me aftësi të kufizuara në shikim ose me paaftësi leximi gëzojnë qasje të ligjshme.

Asnjë akt nuk kërkon autorizim nga autori ose pronari tjetër i të drejtës së autorit, kur kërkohet përdorimi për një program kompjuterik ose baze të të dhënave nga blerësi i ligjshëm i tij, në përputhje me qëllimin e tij të synuar, përfshirë për korrigjimin e gabimit. Dekompilimi i programeve kompjuterike gjithashtu lejohet në kushte të caktuara.

KUR NUK PËRDORËT SIMBOLI © A DO TË THOTË SE PËRDORUESI MUND TË PËRDOR VEPRËN PA AUTORIZIM

Jo, treguesi © nuk është i nevojshëm që puna juaj të mbrohet. Siç u përmend më lart, një vepër është nën mbrojtje nga momenti i krijimit të saj, me kusht që të ketë marrë një formë dhe të jetë origjinale. Nuk ka formalitete për të gëzuar mbrojtjen, nuk ka ndonjë detyrim për të regjistruar veprën në ndonjë regjistër.

Simboli është krijuar nga vendet ku mbrojtja varet nga disa formalitete, njëri prej të cilave është vendosja e ndonjë shenje se pohohet e drejta e autorit, duke përdorur simbolin ©. Sot, përdorimi i simboleve të tilla nuk është më obligim ligjor. Mirëpo, kjo nuk do të thotë që nuk mund ta përdorni. Në disa raste, mbajtësit e të drejtave përfshijnë simbolin ©, duke synuar të theksojnë që vepra mbrohet nga e Drejta e Autorit dhe se të gjitha të drejtat janë të rezervuara.

PËRDORIMET (INTEGRIMET E LIGJSHME) NË KUADËR TË LICENSËS PA PAGESË

KODI I BURIMIT TË HAPUR

Shumë programues po përdorin softuer me burim të hapur, që do të thotë softuer që ofrohet falas për përdorim, për të zhvilluar më shpejt sistemet e tyre.

Licencat me burim të hapur janë krijuar nga bota e softuerit të lirë, por në ditët e sotme ato po përhapen edhe në zona të tjera. Ato u nënshtrohen të njëjtave kushte të vlefshmërisë si çdo caktim i ligjshëm i të drejtave dhe krijojnë detyrime ligjore ndërmjet palëve. Ndryshe nga licencat tradicionale të së drejtës së autorit, që kufizojnë përdorimin e softuerit, licencat e hapura lejojnë që softueri të shpërndahet, përdoret dhe të modifikohet nga sa më shumë njerëz që të jetë e mundur, në mënyrë që të gjithë ta përshtatin softuerin nevojave të tyre specifike dhe të bëjnë vetë korrigjimet.

Përdorimi i softuerit me burim të hapur është licencohet sipas kushteve specifike. Licencat kategorizohen në të ashtuquajtura licenca kopyleft (ang.: copyleft) ose licenca lejuese. Si licencat kopyleft ashtu edhe ato lejuese iu mundësojnë shfrytëzuesve të kopjojnë, shpërndajnë dhe të ndryshojnë lirshëm softuerin që e përdorin; por programe të tilla me burim të hapur sërish gëzojnë mbrojtjen me ligj për të Drejtat e Autorit; janë kushtet e tyre kontraktuale që i dallojnë ato nga e Drejta e Autorit (pa ekskluzivitet, etj.).

Kodi burimor i licencuar me licenca kopileft (siç është GPL - General Public Licence) obligon programuesit të përdorin në programin e tyre (i cili përfshin kodin fillestar burimor në kuadër të kopileft) të njëjtën licencë; kjo do të thotë që programi i ri do t'u vihet në dispozicion palëve të treta për kopjim, shpërndarje dhe modifikim. Prandaj, nuk mund të kërkohen të drejta pronësore në softuerin e ri të krijuar, i cili përfshin kodin burimor të hapur ekzistues, e i cili është vënë në dispozicion me licencën Copyleft.

Vlefshmëria e licencave me burim të hapur u konfirmua fillimisht nga Gjykata e Mynihut, e cila vendosi në 2004 që shpërndarja e softuerit në kundërshtim me kushtet e Licencës së Përgjithshme Publike përbënte një shkelje të së drejtës së kopjimit. Vendimi i Gjykatës së Frankfurtit e 6 shtatorit 2006 vendosi në të njëjtën mënyrë. Në fund të fundit, kodi burimor i shpërndarë me licenca me burim të hapur ende gëzon mbrojtjen e të drejtave të autorit. Klauzolat e licencave, nën të cilat vihet në dispozicion kodi burimor, qoftë si Copyleft apo si licencë lejuese, duhet të respektohen. Nëse programuesi nuk respekton licencën e përcaktuar për përdorimin e kodit me burim të hapur, bën shkelje të ligjit të së Drejtës së Autorit (e drejta kontraktuale e autorit).

TË MIRAT E PËRBASHKËTA KRIJUESE - CC (CREATIVE COMMONS)

Licencat e këtij lloji lëvizin në të njëjtin drejtim si licencat “e hapura”. Ato janë kontrata model që synojnë të lejojnë përdorimin falas të veprave në internet, duke mbajtur simbolin CC. Këto licenca i lejojnë përdoruesit të bëjnë përdorimin specifik të veprës, duke ndjekur kushtet e përcaktuara nga mbajtësit e të drejtave. Përdoruesit nuk duhet të kërkojnë leje për përdorimin e punëve CC. Vlefshmëria e licencave CC është konfirmuar nga gjykatat spanjolle dhe holandeze.

Qëllimi i CC është krijimi i një sektori të ri publik konvencional, krijimi i mirave të përbashkëta, bazuar në licencat e dhëna nga vetë autorët. Në këtë mënyrë, të gjithë mund t'i qasen dhe ta përdorin përmbajtjen e punëve para-ekzistuese, përfshirë përdoruesit e skajshëm ose autorët, gjë që mundëson krijimin e veprave derivative në kuadër të kulturës së remiksit. Këto licenca konsiderohen më liberale dhe ofrojnë fleksibilitet dhe synojnë shpërndarjen dhe qarkullimin masovik të veprave.

Licencat CC janë zgjidhja e ndërmjetme: të drejtat e autorit mbrohen, shpërndarja e veprave dhe ripërdorimi i tyre lejohet, por vetëm përbrenda kufijve të përcaktuar nga vetë krijuesi. Prandaj, është një ushtrim tjetër individual i së drejtës bazuar në logjikën e ndarjes dhe ripërdorimit të punëve, dhe jo në logjikën e kontrollit absolut të qasjes në to.

CC janë kontrata ligjore detyruese; ato janë të përvokueshme dhe kanë efekt mbarëbotëror. Secila licencë përbëhet nga tre nivele funksionale: a) një nivel i lexueshëm nga të gjithë, i cili përmban një përmbledhje të kushteve themelore të licencës (Vepra e të Mirës së Përbashkët), b) teksti ligjor që përfshin kushtet kontraktuale të licencës (Kodi Ligjor) dhe c) forma makinerike e përmban të dhëna meta dhe mundëson identifikimin e veprave, të cilat vihen në dispozicion në mënyrë digjitale përmes licencave CC nga motorët e kërkimit (Meta Data). Ekzistojnë gjashtë lloje të licencave të ndryshme, këtu të renditura nga ato më lejuese kah ato më pak lejuese:

CC BY: Kjo licencë u lejon përdoruesve të ri të shpërndajnë, riorganizojnë, përshtasin dhe ndërtojnë mbi materialin e ofruar në çfarëdo medium ose format, përderisa atribuimi i jepet krijuesit. Licenca lejon përdorimin komercial.

CC BY përfshin elementet e mëposhtme:

BY Meritat i jepen krijuesit

Kjo licencë u lejon përdoruesve të ri të shpërndajnë, riorganizojnë, përshtatin dhe ndërtojnë mbi materialin e ofruar në çfarëdo medium ose format, përderisa atribuimi i jepet krijuesit. Licenca lejon përdorimin komercial. Nëse bëhet remiksi, përshtatja apo ndërtimi i mëtejshëm mbi materialin ekzistues, duhet të licencohet materiali i modifikuar, me kushte identike.

CC BY përfshin elementet vijuese:

Meritat i jepen krijuesit

Adaptimet shpërndahen tutje me kushte të njëjta

CC BY-NC: Kjo licencë u lejon përdoruesve të sërishëm të shpërndajnë, riorganizojnë, përshtatin dhe ndërtojnë mbi materialin e ofruar në çfarëdo mediumi ose formati vetëm për qëllime jo-komerciale, dhe përderisa atribuimi i jepet krijuesit.

CC BY- NC Përfshin elementet vijuese:

Meritat i jepen krijuesit

Lejohet vetëm shfrytëzimi jo komercial i materialit

Kjo licencë u lejon përdoruesve të sërishëm të shpërndajnë, riorganizojnë, përshtatin dhe ndërtojnë mbi materialin e ofruar në çfarëdo mediumi ose formati vetëm për qëllime jo-komerciale, dhe përderisa atribuimi i jepet krijuesit. Nëse bëhet remiksi, përshtatja apo ndërtimi i mëtejshëm mbi materialin ekzistues, duhet të licencohet materiali i modifikuar, me kushte identike.

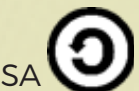
CC BY-NC-SA përfshin elementet vijuese:

Meritat i jepen krijuesit

Lejohet vetëm shfrytëzimi jo komercial

Adaptimet shpërndahen me kushte të njëjta

CC BY-ND: Kjo licencë u lejon përdoruesve të sërishëm të kopjojnë dhe të shpërndajnë materialin e ofruar në çfarëdo mediumi ose formati vetëm në formën e pa adaptuar, dhe përderisa atribuimi i jepet krijuesit. Licenca lejon përdorimin komercial.

CC BY-ND përfshin elementet vijuese:

BY Meritat i jepen krijuesit

ND Nuk lejohen derivativë apo adaptime të veprës

CC BY-NC-ND: Kjo licencë u lejon përdoruesve të sërishëm të kopjojnë dhe të shpërndajnë materialin e ofruar në çfarëdo mediumi ose formati vetëm në formën e pa adaptuar, vetëm për qëllime jo komerciale, dhe përderisa atribuimi i jepet krijuesit.

CC BY-NC-ND përfshin elementet vijuese:

BY Meritat i jepen krijuesit

NC Lejohet vetëm shfrytëzimi jo komercial i materialit

ND Nuk lejohen derivativë apo adaptimet e veprës

PO SIKUR TË PËRDOR VEPRA QË GJEJ NË INTERNET? A NUK JANË KËTO VEPRA PA NDONJË TË DREJTË?

Nuk duhet të konsideroni se veprat që gjenden në internet (për shembull një fotografi) mund të përdoren pa autorizim. Nëse nuk ka ndonjë indikacion në lidhje me përdorimin e veprës, nuk duhet ta përdorni. Kontrolloni kushtet e përdorimit të ueb faqes, për të parë nëse ekziston ndonjë mundësi e tillë. Nëse e merrni punën dhe e përdorni pa autorizim, mbajtësi i së drejtës mund të paraqitet dhe të kërkojë dëmshpërbim për shkelje. Vetëm nëse ekziston ndonjë shenjë si CC ose ndonjë shpjegim që përshkruan përdorimin e mundshëm, duhet ta përdorni veprën, duke respektuar kushtet specifike të përcaktuara nga mbajtësi e të drejtave. Gjithmonë duhet të jeni të kujdesshëm kur përdorni vepra nga interneti, sepse, edhe nëse ekziston ndonjë indikacion i lejes, nuk mund të jeni i sigurt se ai që ka përcaktuar kushtet për përdorim (kontratë) është mbajtësi i të drejtës.

Mirëpo, lejohet të vendosni një hiperlidhje që çon tek këto vepra, nëse ato janë botuar në internet pa pagesë.

Në shembullin tonë, le të supozojmë që ju doni të shpërndani reklamën tuaj përmes ueb faqes suaj. A do të thotë kjo që dikush mund ta marr atë nga ueb faqja juaj dhe ta përdorë, për shembull në një reklamë tjetër? Natyrisht që jo. Ju duhet ta autorizoni këtë përdorim.

Ose, e kundërta, le të supozojmë se keni lexuar në një platformë një poezi që ju ka pëlqyer dhe doni të bëni muzikë për të. Nuk mund ta përdorni tekstin pa autorizim nga autori, duhet ta kontaktoni atë dhe të kërkonit leje.

PËRDORIMI I VEPRAVE QË MENAXHOHEN NË MËNYRË KOLEKTIVE NGA BARTËSIT E TË DREJTAVE

MENAXHIMI KOLEKTIV

Edhe pse menaxhimi individual është një mundësi, disa të drejta ekonomike nuk mund të menaxhohen individualisht; për disa forma të shfrytëzimit, është e pamundur, në praktikë, të organizohet një marrëdhënie e drejtpërdrejtë kontraktuale ndërmjet përfituesve dhe përdoruesit, për shkak të sasisë së madhe dhe shpërndarjes së mbajtësve të të drejtave dhe përdoruesve, ndërsa intervali shumë i shkurtër ndërmjet vendimit për të përdorur një vepër dhe vetë përdorimit nuk u mundëson përdoruesve të identifikojnë përfituesit dhe të lidhin një marrëveshje me ta. Ndër format e shfrytëzimit që korrespondojnë me të drejtat ekonomike të autorëve dhe pronarëve të të drejtave të përafërta, me karakteristikat e lartpërmendura, janë:

- transmetimi dhe shfaqja publike e veprave muzikore,
- ritransmetim kabllor i veprave, shfaqjeve dhe produkteve të tjera të ngjashme,
- kopjimi, për përdorim privat i veprave muzikore, audio-vizuale dhe zanore ose produkteve të të drejtave të lidhura (fonogrameve, videogrameve, etj.),
- reprografia dhe
- huazimi publik.

Në këto raste, menaxhimi kolektiv është dëshmuar si mënyra më e mirë dhe, në fakt, mënyra e vetme e mundshme për të mbrojtur të drejtat e mbajtësve të të drejtave dhe për të lejuar shfrytëzimin efektiv të të drejtave ekonomike. Në një sistem të tillë, mbajtësit e të drejtave autorizojnë, ose u japin një mandat SHMK-ve, që të administrojnë dhe menaxhojnë të drejtat e tyre. Kështu, menaxhimi kolektiv përfshin, ndër të tjera: negociatat me shfrytëzuesit për vendosjen e tarifave, dhënien e autorizimeve përdoruesve për përdorimin e veprave dhe produkteve të tjera të ngjashme, monitorimin e përdorimit të veprave dhe produkteve të tjera të ngjashme ose përdorimin e të drejtave ekonomike që menaxhohen nga SHMK për anëtarët dhe mbajtësit e të drejtave, duke siguruar përmbushjen e këtyre të drejtave, mbledhin tantiemat nga shfrytëzuesit, i shpërndajnë dhe paguajnë tantiemat për mbajtësit e të drejtave, anëtarët e SHMK-së.

Duke marrë parasysh që mbajtësit e të drejtave kanë nevoja të ndryshme dhe përballen me sfida të ndryshme, varësisht prej lëmisë së tyre të veprimtarisë (për shembull muzikë ose audio-vizuale), SHMK përfaqësojnë mbajtësit e të drejtave të kategorive specifike të veprave. Për më tepër, zakonisht SHMK-të përfaqësojnë një kategori specifike të mbajtësve të të drejtave (për shembull autorë ose interpretues ose prodhues), ndërsa në disa raste të drejta specifike ekonomike (për shembull vetëm interpretim publik ose vetëm të drejtën e riprodhimit për një kategori të veçantë të veprave). Themelimi i SHMK-ve është i dobishëm edhe për përdoruesit. Negocimi me secilin shfrytëzues do të rriste kostot për përdorimin e një veprave. SHMK nuk negocion tantiemat individualisht, por licencën sipas një tarife të përbashkët për të gjithë mbajtësit e të drejtave të së njëjtës kategori. SHMK autorizon përdorimin përmes një licence që mbulon të gjithë mbajtësit e të drejtave (një licencë e përbashkët) dhe shpërndan tantiemat që pranon individualisht tek mbajtësit e të drejtës.

Për më tepër, SHMK-të ua bëjnë më të lehtë përdoruesve të identifikojnë mbajtësit e të drejtave, duke publikuar listën me anëtarët e tyre; në këtë mënyrë përdoruesi e di se ku të drejtohet për të marrë autorizim, ose të paktën të gjejë informata mbi licencimin e një veprave specifike.

Më 12.07.2012, në Kosovë u ndërmor një hap shumë domethënës për mbrojtjen e të drejtës së autorit. Dy shoqata për administrimin kolektiv të të drejtave të autorit, APIK - për lëminë e muzikës dhe VAPIK - për lëminë audiovizive, kanë marrë licencën nga OCRR, në mënyrë që të administrojnë këto të drejta, duke negociuar me përdoruesit.

DOBITË E MENAXHIMIT KOLEKTIV

Për të krijuar një mjedis të mirëfilltë të së drejtës së autorit, legjislacioni duhet t'u sigurojë përdoruesve qasje të lehtë për të marrë licencë për materialin e mbrojtur me të drejta të autorit. Menaxhimi kolektiv arsyetohet kur marrja e licencave për shkak të numrit dhe rrethanave të tjera të përdorimit është e pamundur ose e porealizueshme, siç është interpretimi ose transmetimi publik. Në veçanti, është e pamundur për një radio stacion të negociojë drejtpërdrejt me të gjithë kompozitorët në të gjithë botën. Radio stacioni përfiton sepse mund të sigurojë një licencë mbarëbotërore nga një pikë e vetme. Për kompozitorin është e pamundur të monitorojë transmetimin e këngës së tyre hit në mbarë botën.

Pra, në rast të përdorimeve masive si në transmetim, menaxhimi i të drejtave individuale është i kushtueshëm dhe pothuajse i pamundur. SHMK-të krijojnë sisteme të licencimit që janë praktike për përdorim - qasje e lehtë në repertorin e mbarë botës, lehtësi - me një çmim të drejtë. Ata informojnë konsumatorët mbi vlerën e muzikës dhe filmave dhe u ofrojnë shërbime konsumatorëve përkthazi me përdorimin e muzikës dhe filmave, në bare, restorante, hotele, radio stacione dhe stacione televizive.

Menaxhimi kolektiv më shpesh konsiderohet si një mjet për t'u siguruar që mbajtësit e të drejtave të marrin përfitimin ekonomik për punën e tyre krijuese, ashtu siç parashihet me legjislacion.

Le të shohim një shembull:

Ju jeni pronar i një lokali. Muzika është thelbësore për biznesin tuaj. SHMK licencon përdorimin dhe ju do të mund të luani këngët në lokalin tuaj në mënyrë legale, të paktën për repertorin e SHMK-së, gjegjësisht për mbajtësit e të drejtave që janë anëtarë të SHMK-së.

Ose, nëse iu kthehemi shembullit tonë të mëhershëm, sinkronizimi i këngës me reklamën do të thotë që ju duhet të jeni të licencuar për atë përdorim specifik.

Nëse SHMK-së i është dhënë kjo e drejtë specifike, atëherë do të kërkonte licencë nga SHMK.

SI FUNKSIONON MENAXHIMI KOLEKTIV I TË DREJTAVE?

Në rast të menaxhimit kolektiv, mbajtësi i së drejtës vazhdon të jetë pronar i të drejtës së autorit, por menaxhimi bartet te një person tjetër juridik, një organizatë jofitimprurëse ose që nuk punon për profit. SHMK nuk negocion tantiemat individualisht, por licencon sipas një tarife të përbashkët për të gjithë mbajtësit e të drejtave të së njëjtës kategori. SHMK autorizon përdorimin përmes një licence që mbulon të gjithë mbajtësit e të drejtave (një licencë e përbashkët) dhe

shpërndan tantiemat që pranon individualisht tek mbajtësit e të drejtës.

Për pagesë, bartësi i së drejtës nuk ka më kërkesa të drejtpërdrejta kundrejt përdoruesit individual, por mbajtësi i së drejtës ka kërkesa kundrejt SHMK-së. Rregullat e shpërndarjes pasqyrojnë të drejtat specifike individuale, që përdoren dhe paguhen, në mënyrë që të bëhet një pagesë individuale për secilin mbajtës të së drejtës.

Shtatë hapat e menaxhimit kolektiv:

Bartësit e të drejtave i transferojnë të drejtat e tyre ose autorizojnë SHMK-në të menaxhojnë të drejtat e tyre sipas legjislacionit kombëtar

SHMK regjistron mbajtësit e të drejtave dhe veprat dhe interpretimet e tyre në bazat e të dhënave, në mënyrë që të përcaktohet baza për shpërndarjen individuale

SHMK negocion pagesën me përdoruesit dhe licencon përdorimin

SHMMK mbledh pagesat në emër të bartësve të të drejtave

SHMK monitoron përdorimin e veprave

SHMK shpërndan individualisht të ardhurat në bazë të përdorimit real të veprave dhe i paguan mbajtësit individual të së drejtës në përputhje me planin e shpërndarjes

SHMK nënshkruan marrëveshje reciproke me SHMK-të e ngjashme jashtë vendit dhe transferon pagesat përtej kufijve.

KUSH JANË 'PËRDORUESIT' DHE CILAT DETYRIME I KANË ATA?

Users are physical or legal persons, business- Përdoruesit janë persona fizikë ose juridikë, bizneset që përdorin dhe shfrytëzojnë një vepër në çfarëdo qoftë mënyre të mundshme. Përdoruesit lidhin marrëveshje me Shoqatat e Menaxhimit Kolektiv, në rast të ndonjë interpretimi publik të veprës. Kur një vepër krijuese, e mbrojtur nga e drejta e autorit, përdoret ose kopjohet pa lejen e mbajtësit të të drejtave, ky veprim quhet shkelje e të drejtës së autorit

GENERAL PRINCIPLES FOR PARIMET E PËRGJITHSHME PËR TË PËRCAKTUAR NËSE NJË TARIFË ËSHTË E ARSYESHME

Ekzistojnë dy forma themelore të tarifave:

-Përqindja e faturave nga përdorimi i veprave ose materialit tjetër. Kryesisht vlen për përdorime që lidhen me aktivitetet kryesore të përdoruesve, siç janë shfaqjet teatrale, koncertet, botimet.

-Pagesa paushall, zakonisht për përdorime që nuk i përkasin veprimtarive kryesore të përdoruesve.

Për tarifën e shprehura në përqindje, ekzistojnë standarde të pranuar ndërkombëtarisht (zakonisht rregulli është 10%). Shumat paushall përcaktohen në bazë të faktorëve specifikë të cilët dallojnë nga vendi në vend, por ka parime të përgjithshme të njohura të llogaritjes, përveç për pagesat e reprografisë dhe kopjeve private.

ÇKA NDODH NËSE PËRDORUESIT DHE ORGANIZATAT E MENAXHIMIT KOLEKTIV NUK DAKORDOHEN PËR TARIFAT?

Në bazë të marrëveshjes për ndërmjetësim, shoqatat kolektive dhe përfaqësuesit e përdoruesve mund të propozojnë ndërmjetësim për ndonjë mosmarrëveshje në lidhje me marrëveshjen për përcaktimin e tarifave të përgjithshme. Palët zgjedhin bashkërisht ndërmjetësin nga lista e ndërmjetësuesve të caktuar nga Zyra e të Drejtave të Autorit dhe të Drejtave të Përafërta.

MBIKËQYRJA E ORGANIZATAVE TË MENAXHIMIT KOLEKTIV

Mbikëqyrja e shoqërive grumbulluese në Kosovë është një nga kompetencat e Zyrës për të Drejtat e Autorit dhe të Drejtat e Përafërta. Mbikëqyrja e shoqërive mbledhëse nënkupton kontrollin e SHMK-ve në fazën e themelimit dhe në fazën e funksionimit. Kontrolli administrativ i punës së SHMK-së arsyetohet me mbrojtjen e interesit të përgjithshëm.

Për qëllime të mbikëqyrjes së tillë, organizatat e menaxhimit kolektiv duhet të dorëzojnë në Zyrë: statutet dhe rregulloret e tyre, si dhe çdo ndryshim të tyre; kontratat e tyre bilaterale dhe multilaterale të lidhura me organizatat të huaja të menaxhimit kolektiv; informatat mbi personat e autorizuar për t'i përfaqësuar ata; vendimet e organeve më të larta drejtuese të tyre (siç është Asambleja e Përgjithshme e tyre); raportin dhe bilancin e tyre vjetor; raportet e auditimit të brendshëm dhe të jashtëm të aktiviteteve të tyre; çdo dokument tjetër të domosdoshëm për të verifikuar përputhshmërinë e veprimtarisë së organizatave me këtë ligj dhe me ligjet e tjera përkatëse të Republikës së Kosovës ose me statutet e tyre.

Zyra shqyrton aktivitetet e organizatave të menaxhimit kolektiv një herë në vit. Mirëpo, Zyra gjithashtu mund të bëjë rishikim specifik ndërmjet dy rishikimeve të rregullta vjetore nëse merr informata - nga anëtarët e organizatës, nga pronarët e tjerë të të drejtave, nga përdorues ose nga ndonjë burim tjetër i rëndësishëm - në bazë të të cilave mund të paraqiten dyshime të arsyeshme nëse veprimtaria e organizatës është në përputhje me dispozitat e këtij ligji dhe ligjeve të tjera përkatëse të Republikës së Kosovës ose statuteve të saj.

Zyra përgatisë raport të rezultateve për çdo rishikim dhe organi më i lartë drejtues i organizatës së menaxhimit kolektiv (siç është Asambleja e Përgjithshme e saj) është i detyruar të përfshijë raportin në rendin e ditës të seancës së radhës, për ta diskutuar atë dhe për të njoftuar Zyrën mbi rezultatin e diskutimit dhe çdo masë të marrë.

Kur Zyra konstaton se veprimtaritë e një organizate të menaxhimit kolektiv nuk janë në përputhje me dispozitat e këtij ligji dhe ligjeve të tjera përkatëse të Republikës së Kosovës, ose të statuteve të saj, ajo mund t'i bëjë thirrje organizatës që t'i sjellë aktivitetet e saj në përputhje me ato dispozita, duke përcaktuar njëkohësisht një afat të arsyeshëm për këtë. Kur organizata nuk e përmbush këtë detyrim, Zyra, në varësi të rrethanave, mund të pezullojë ose të revokojë akreditimin e dhënë për organizatën e menaxhimit kolektiv.

Në praktikë, bartësit e të drejtave nuk kanë ndonjë zgjedhje tjetër përveç se t'i besojnë menaxhimit të të drejtave të tyre SHMK-së. Nëse SHMK-të nuk veprojnë si duhet, të drejtat, në praktikë, neglizhohen dhe kufizohen. Arsyetohet edhe futja në zbatim e dispozitave ligjore për të siguruar funksionimin e duhur të SHMK-ve. Dispozitat e veçanta e kushtëzojnë themelimin e SHMK-së me miratimin e autoritetit kompetent.

Një organizatë mund të funksionojë si një organizatë e menaxhimit kolektiv, nëse është regjistruar si një shoqatë dhe nëse është akredituar si një organizatë e menaxhimit kolektiv nga Zyra. Zyra akrediton një organizatë për të funksionuar si një organizatë e menaxhimit kolektiv nëse plotëson kushtet vijuese:

(a) anëtarët e organizatës, ose rrethi i pronarëve të të drejtave që ia kanë besuar administrimin e të drejtave, përfshijnë një pjesë të konsiderueshme të pronarëve të të drejtave, dhe çdo pronar i të drejtave në të njëjtën kategori mund të anëtarësohet në atë organizatë, në përputhje me statutet e saj;

(b) ka lidhur marrëveshje të përfaqësimit reciprok me organizata që përfaqësojnë pronarë të huaj të të drejtave në të njëjtën kategori, ose të paktën bën të gjitha përpjekjet e nevojshme për të lidhur marrëveshje të tilla;

(c) ka aftësinë për të menaxhuar të drejtën ekonomike në fjalë, përfshirë stafin e duhur dhe pajisjet teknike;

(d) ka në dispozicion mekanizmat e duhur për mbledhjen, shpërndarjen dhe pagesën e shpërblimit;

(e) garanton trajtim të barabartë si për pronarët e të drejtave ashtu edhe për përdoruesit, kur kushtet objektive të trajtimit janë të njëjta;

(f) veprimtaritë e saj nuk kanë ndonjë qëllim komercial ose qëllime të tjera fitimprurëse;

(g) statuti i tij dhe rregulloret e tjera janë në përputhje me dispozitat e këtij ligji dhe ligjeve të tjera përkatëse të Republikës së Kosovës.

SI TË SIGURONI RESPEKTIMIN E TË DREJTAVE TUAJA?

Teknologjitë digjitale e bëjnë të lehtë transmetimin dhe krijimin e kopjeve të përsosura të veprave dhe përmbajtjes tjetër të mbrojtur. Në rast të ndonjë mosmarrëveshje me ndonjë përdorues të punës tuaj, dhe nëse nuk ka mundësi për të zgjidhur mosmarrëveshjen në mënyrë miqësore, atëherë duhet të realizoni të drejtat tuaja, dhe me ndihmën e ndonjë avokati, të ndërmerri veprime duke zbatuar procedura të përmbartimit.

Procedurat përmbartimore mundësojnë veprim efektiv kundër shkeljes, mjeteve të shpejta juridike për të parandaluar shkeljen, parandalimin e shkeljeve të mëtejshme dhe nuk duhet të jenë të komplikuar dhe të shtrenjta pa arsye, ose me afate kohore që shkaktojnë vonesa të pajustificuara.

Le të supozojmë, në shembullin tonë, që ju keni përdorur këngën pa autorizim. Keni shkelur të drejtat e mbajtësit të së drejtës. Ky i fundit mund të veprojë me shpejtësi për të ndaluar shkeljen, për të shmangur dëme të mëtejme. Nëse Gjykata vendos në dobi të mbajtësit të së drejtës, duhet të ndaloni së shfaquri reklamën, ose të paktën të ndaloni së shfaquri këngën.

Paragrafët vijues përmbledhin disa nga dispozitat përmbartimore të paraparë me legjislacionin kombëtar të Kosovës. Ato mund të ndahen në kategoritë vijuese: mjetet juridike civile; dënimet penale; masat kufitare; dhe masat, mjetet juridike dhe sanksionet kundër keqpërdorimeve në lidhje me pajisjet teknike.

MJETET JURIDIKE CIVILE PËRFSHIJNË:

- Provat: sigurimi i provave nga pala kundërshtare
- Masat e përkohshme për ndërprerjen e shkeljeve nga pala
- Dëmet duhet të jenë adekuate për të kompensuar shkeljen
- Mënjanimi i mallrave shkelëse nga kanalet e tregtisë
- Urdhrat për shkelësit për të ofruar informata në lidhje me kanalet e shpërndarjes së mallrave shkelës

Në shembullin tonë më lart, mbajtësi i së drejtës mund të kërkojë dëmshpërblim nga ju për dëmtimin e shkaktuar ose edhe ndalimin e përdorimit të veprës në reklamë.

MASAT E PËRKOHSHME DUHET TË JENË NË DISPOZICION:

- Të parandalojnë kryerjen e ndonjë shkeljeje dhe në veçanti parandalimin e hyrjes së mallrave shkelës në kanalet e tregtisë
- Të ruajnë provat përkatëse në lidhje me shkeljen e pretenduar
- Duhet të jenë në dispozicion inaudita altere parte sipas nevojës, në veçanti kur ndonjë vonesë mund t'i shkaktojë mbajtësit të së drejtës dëm të pariparueshëm ose kur ekziston një rrezik i dëshmueshëm i shkatërrimit të provave.

Në shembullin tonë më lart, mbajtësi i së drejtës reagon me shpejtësi, pa ndonjë vonesë në mënyrë që kënga të ndalojë së përdoruri në reklamë. Nëse ndodh kështu, nuk do të thirreni të paraqiteni në Gjykatë por vendimi i përkohshëm lëshohet pas procedurës inaudita altere parte (gjegjësisht, gjykata nuk do t'ju dëgjojë juve).

Përfituesit e sanksioneve dhe mjeteve juridike janë mbajtësit origjinal të të drejtave të pronës intelektuale, të licencuarit dhe trashëguesit e titullit, shoqëritë mbledhëse dhe organet profesionale të mbrojtjes.

Dënimet penale kanë për qëllim të ndëshkojnë ata që kryejnë shkelje të një rëndësie të veçantë, siç janë veprimet e vullnetshme të piraterisë, që kryhen në shkallë komerciale, dhe të parandalojnë shkeljet e mëtejshme. Qëllimi i dënimit arrihet përmes gjobave dhe dënimeve me burg në përputhje me nivelin e ndëshkimeve që aplikohet për krime të seriozitetit përkatës, posaçërisht për shkeljet e përsëritura. Qëllimi i parandalimit, ashtu si në procedurat civile, gjithashtu arrihet me urdhra për konfiskimin dhe shkatërrimin e mallrave shkelës dhe të materialeve dhe pajisjeve që përdoren më së shumti për të kryer veprën penale.

Masat kufitare dallojnë nga masat e zbatimit të përshkruara deri më tani, pasi që përfshijnë veprime nga autoritetet doganore. Masat kufitare iu mundësojnë pronarëve të të drejtave të kërkojnë që autoritetet doganore të pezullojnë lëshimin në qarkullim të mallrave që dyshohen për shkelje të së drejtës së autorit. Kjo bëhet me qëllim që t'u japë pronarëve të duhur kohë të arsyeshme për të filluar procedurat gjyqësore kundër shkelësit të dyshuar, pa rrezik që mallrat, për të cilat pohohen se përbëjnë shkelje, të zhduken në qarkullim pas zhdoganimit. Zakonisht, pronarët e të drejtave duhet të plotësojnë disa kërkesa siç janë: (a) të bin-

din autoritetet doganore se prima facie (në shikim të parë) ekzistojnë prova të shkeljes; (b) të ofrojnë një përshkrim të hollësishëm të mallrave në mënyrë që ato të mund të njihen; dhe (c) ofrojnë siguri për dëmshpërbim të importuesit, pronarit të mallrave dhe autoriteteve doganore në rast se konstatohet se mallrat nuk përbëjnë shkelje të ligjit. Pas ndalimit të mallrave nga Dogana, mbajtësi i së drejtës zakonisht kërkon nga gjykata masa të përkohshme, për të parandaluar lëshimin e mallrave në treg, në pritje të një vendimi përfundimtar për pretendimin e shkeljes.

Kategoria e fundit e dispozitave të zbatimit përfshin **masat, mjetet juridike dhe dënimet kundër keqpërdorimeve në lidhje me mjetet teknike**, të njohura gjithashtu si **masat e mbrojtjes teknologjike (TPM)**, të cilat kanë një rëndësi më të madhe që nga zhvillimi i teknologjive digjitale. Në disa raste, mënyra e vetme praktike për të parandaluar kopjimin është përmes të ashtuquajturve sisteme për mbrojtje nga kopjimi, ose sistemeve për menaxhim të kopjimit. Këto përdorin pajisje teknike të cilat ose e parandalojnë plotësisht kopjimin ose e bëjnë cilësinë e kopjeve aq të dobëta sa ato të jenë të papërdorshme. Mjetet teknike gjithashtu përdoren për të parandaluar marrjen e programeve televizive komerciale të koduara, përveç me përdorimin e dekodeerëve. Mirëpo, teknikisht është e mundur të prodhohen pajisje që anashkalojnë sisteme të tilla të mbrojtjes nga kopjimi dhe enkriptimi. Këto dispozita të zbatimit kanë për qëllim të parandalojnë prodhimin,

importimin dhe shpërndarjen e pajisjeve të tilla. WCT përfshin dispozita për këtë qëllim, si dhe dispozita për të parandaluar heqjen ose ndryshimin e paautorizuar të informatave **mbi menaxhimin elektronik të të drejtave** dhe shpërndarjen e kopjeve të veprave, prej të cilave është hequr një informatë e tillë. Informatat për menaxhimin e të drejtave mund të identifikojë autorin ose pronarin e duhur, ose të përmbajnë të dhëna në lidhje me termat dhe kushtet e përdorimit të veprës. Prandaj, largimi i kësaj informate mund të pengojë në zbulimin e shkeljeve ose të rezultojë në shtrembërimin e sistemeve të kompjuterizuara të menaxhimit të të drejtave ose të sistemeve për shpërndarjen e tarifave. Ligjet kombëtare mund të përfshijnë gjithashtu përjashtime nga zbatimi i këtyre masave në rrethana të caktuara, në mënyrë që t'iu jepet Jefekt kufizimeve dhe përjashtimeve të së drejtës së autorit të parapara në ligjin kombëtar.

PROVONI NJOHURITË TUAJA MBI TË DREJTAT E AUTORIT DHE TË DREJTAT E PËRAFËRTA

1. E drejta e autorit është një ligj që:

- a) rregullon mbrojtjen e shpikjeve
- b) rregullon mbrojtjen e autorit
- c) rregullon të drejtat e ndërmarrjeve për investimet e tyre

2. Ligji për të drejtat e autorit mbron:

- a) idetë mbi të cilat bazohet një vepër
- b) vepra origjinale të shprehura në çfarëdo qoftë forme
- c) atë që arti na thotë se është e denjë për t'u mbrojtur

3.1 Një skulpturë akulli:

- a) nuk mund të mbrohet edhe nëse është origjinale sepse shkrihet
- b) mbrohet me kusht që të jetë origjinal

3.2 Një vepër gojore:

- a) nuk mund të mbrohet nga e Drejta e Autorit edhe nëse është origjinale sepse nuk është e përfshirë në një transportues (bartës apo medium) fizik
- b) mbrohet nga e drejta e autorit me kusht që të jetë origjinal

4. Sipas ligjit kombëtar për të drejtat e autorit, mbrohen llojet vijuese të veprave:

- a) Punime letrare dhe shkencore (letërsi, poezi, libra edukativ, artikuj, lirika, softuer, etj.)
- b) veprat e arteve figurative (piktura, skulptura, fotografia, vizatimet, hartat, karikaturat, arkitektura etj.)
- c) Vepra muzikore (fletë muzikore, kolona zanore etj.)
- d) vepra dramatike (skenare, vepra teatrale etj.)
- e) të gjitha më lart

5. Nuk konsiderohen si vepër:

- a) lajmet dhe informatat e mediave nga raportimi i zakonshëm
- b) një opera
- c) punime arkitekturale

6.1 Sipas mendimit mbizotërues në doktrinën dhe jurisprudencën në Shtetet Anëtare të BE-së, recetat e gatimit:

- a) janë të mbrojtura me të drejtën e autorit nëse janë origjinale
- b) nuk mund të mbrohen nga e drejta e autorit sepse janë një njohuri teknike

6.2 Prezantimi i një gjelle:

- a) gëzon mbrojtjen me të drejta të autorit, nëse është origjinale
- b) nuk mund të mbrohet nga e drejta e autorit sepse qëllimi i saj është të konsumohet.

7. 'Histori e vërtetë: Një majmun vjedh aparatën e një fotografi dhe fillon të fotografojë vetë; ai në të vërtetë po bën një selfie. Fotografia është e bukur dhe publikohet në Internet.

Mbajtësi i të drejtës së autorit për foton është:

- a) majmuni
- b) fotografi, sepse është aparati i tij
- c) Askush. Fotografitë nuk mbrohen edhe nëse janë origjinale, sepse vetëm personat fizikë (dhe jo kafshët ose robotët) mund të jenë autorë.

8. Të drejtat e autorëve zgjasin:

- a) për tërë jetën e autorit; pas së cilës kalojnë në domenin publik
- b) nga momenti i krijimit të veprës dhe 50 vjet pas vdekjes së autorit
- c) nga momenti i krijimit të veprës dhe 70 vjet pas vdekjes së autorit

9. Cila nga të drejtat vijuese nuk janë pjesë e të drejtave ekonomike të autorit por e të drejtave të tij morale:

- a) e drejta në riprodhim
- b) e drejta e komunikimit tek publiku
- c) e drejtat e integritetit
- d) e drejta e shpërndarjes

10. E saktë apo e pa saktë?

	Djathtas	Gabim
Autori është i obliguar t'i referohet emrit të tij		
Autori mund të përdorë pseudonim		
Vepra mund të jetë anonime		

11. Nëse e keni botuar veprën që keni krijuar në faqen tuaj të internetit:

- a) çdokush mund ta përdorë veprën, për çfarëdo qoftë arsye, sepse kjo nënkupton që keni hequr dorë përgjithmonë nga të drejtat tuaja
- b) askush nuk mund ta përdorë veprën. Ngarkimi i saj në Internet nuk nënkupton që keni hequr dorë nga të drejtat tuaja
- c) atëherë kalon në domenin publik, pranon mbrojtja e saj pushon

12. Përjashtim nga e drejta e autorit:

- a) tërheq çfarëdo të drejtë të autorit
- b) lejon përdorimin e veprës vetëm nëse mbajtësi i të drejtës ju autorizon
- c) lejon përdorimin e veprës pa autorizim

13. Një vepër muzikore ka të ngjarë të mbrohet:

- a) vetëm nga e drejta e autorit
- b) nuk ka të drejta për veprat muzikore
- c) nga e drejta e autorit dhe të drejtat e përafërta të interpretuesve dhe prodhuesve të fonogramave

14. Keni krijuar një vepër muzikore (tekst dhe kompozim) të cilën e keni botuar në ueb faqen tuaj, që njerëzit vetëm ta dëgjojnë (jo ta shkarkojnë). Disa muaj pas publikimit në ueb faqen tuaj, ju dëgjonin këngën tuaj në një reklamë për letër higjienike. Teksti juaj është ndryshuar.

14.1 Ky përdorim ndikon:

- a) në të drejtat tuaja ekonomike dhe morale për veprën tuaj muzikore
- b) vetëm në të drejtat tuaja ekonomike për punën tuaj muzikore
- c) vetëm në të drejtat tuaja morale për punën tuaj muzikore

14.2 Më konkretisht, cenohen të drejtat vijuese ekonomike:

- a) e drejta në riprodhim dhe përshtatje
- b) e drejta e komunikimit tek publiku
- c) të gjitha të drejtat nën a, b, dhe c.
- d) asnjëra prej këtyre. Nuk ka ndonjë shkelje sepse veç e kam botuar veprën në faqen time.

14.3 Më konkretisht, cenohen të drejtat vijuese morale:

- a) e drejta në integritetin e veprës
- b) atësia e veprës
- c) edhe atësia edhe integriteti i veprës

NUMRI I PYETJES	PËRGJIGJA
1.	B
2.	B
3.1	B
3.2	B
4.	E
5.	Prodhuesi
6.1	B
6.2	Prodhuesi
7	C
8.	C
9.	C
10.	Gabim Gabim Saktë
11.	B
12.	C
13.	C
14.1	Prodhuesi
14.2	C
14.3	C

BOTIM SPECIAL

PI DHE NVM-TË

PSE ËSHTË KJO NJË ÇËSHTJE E VEÇANTË PËR NVM-TË?

NVM-të luajnë rol thelbësor për ekonominë e Kosovës. Ato janë burim madhor i aftësive sipërmarrëse, inovacionit dhe punësimit. Ato përballen me çështje të së Drejtës së Autorit sepse përdorin vepra të mbrojtura me të drejta të autorit ose sepse disa nga aktivitetet ose produktet e tyre janë nën mbrojtjen e të drejtës së autorit. Për shembull, softueri që ata përdorin, përmbajtja e faqes së tyre në internet, doracakët për funksionimin e produkteve të tyre, katalogu i produkteve të tyre, dizajni promovues i tyre, të gjitha bien nën mbrojtjen e të drejtës së autorit. NVM-të mund të autorë, prodhues ose shpërndarës të veprave të mbrojtura nga e drejta e autorit.

NVM-të shfrytëzojnë instrumentet e të drejtave të pronës intelektuale (DPI) që janë në dispozicion (patentat, markat tregtare, dizajnet e regjistruara dhe të drejtat e autorit) në një masë shumë më të vogël se LSE-të dhe mbështeten më shumë në metodat më joformale të mbrojtjes.

Për t'i vendosur NVM-të në një pozitë më të favorshme, ato duhet të kuptojnë rëndësinë e DPI-ve. Ata duhet të jenë në gjendje të identifikojnë DPI-të e tyre dhe të mësojnë se si mbrohen të drejtat e pronësisë intelektuale. Për më tepër, kompanitë duhet të kuptojnë se është e rëndësishme që të mbrojnë jo vetëm të drejtat e tyre të pronësisë intelektuale, por edhe të sigurohen që ata vetë të mos shkelin të drejtat e pronës intelektuale të personave të tretë.

RËNDËSIA E TË DREJTAVE TË PRONËSISË INTELLEKTUALE (DPI) PËR NVM-TË

Prona intelektuale (PI) mbron punët krijuese dhe përcakton qartë se kush posedon çfarë. NVM-të mund të përdorin të Drejtat e Pronësisë Intelektuale (DPI) si një mjet kryesor negociues ("krijuesi i marrëveshjeve") kur kërkojnë investime dhe fonde. PI është një pasuri në llogaritë e kompanisë, si dhe një burim i informatave dhe dijes.

NVM-të duhet të mbrojnë DPI-të e veta për disa arsye:

(i) PI u jep të drejta ekskluzive pronarëve të tyre për krijimet e tyre. Monopoli lejon përjashtimin e palëve të treta, gjë që i jep kompanisë një avantazh ekonomik. Ajo përforcon pozitën e NVM-ve në treg.

- PI u lejon NVM-të të mbrojnë krijimet e tyre nga konkurrentët e tyre në treg;
- Askush tjetër nuk mund të përdorë krijimet e tyre, përveç nëse është i autorizuar

(ii) PI mundëson kthimin e investimeve, duke a) përmirësuar pozitën negociatore dhe b) dhënë licenca të shfrytëzimit për materialin e mbrojtur nga PI.

Mbani në mend që të drejtat e pronësisë intelektuale janë territoriale. Parimi i territorialitetit nënkupton që (me përjashtim të së drejtës së autorit dhe sekreteve tregtare) të drejtat tuaja të pronësisë intelektuale mbrohen vetëm në ato vende ku keni parashtruar dhe përfunduar me sukses kërkesën për regjistrim të tyre.

Një pasojë e rëndësishme për ju: nëse synoni të eksportoni në ndonjë vend tjetër jashtë Kosovës, sigurohuni që të mbronin të drejtat tuaja të pronësisë intelektuale atje, para se të filloni komercializimin!

SI T'I DEFINONI TË DREJTAT TUAJA TË PRONËS INTELEKTUALE NDËRMARRJEVE TË VOGLA DHE TË MESME

Kur flasim për rëndësinë e të drejtave të pronës intelektuale, gjëja e parë që duhet të bëhet është të shpjegojmë se çfarë nënkuptojmë me të Drejta të Pronës Intelektuale. Shpesh, Kompanitë nuk mund të bëjnë dallimin ndërmjet DPI-ve të ndryshme: për shembull, ata nuk mund të bëjnë dallimin ndërmjet të Drejtës së Autorit dhe Pronësisë Industriale.

Për këtë arsye, këshillohet që t'ua prezantoni atyre nocionet themelore të DPI-ve dhe mënyrën e mbrojtjes së këtyre të drejtave.

Së pari, NVM-të duhet të kuptojnë kategorizimin e të drejtave (shih skemën më lart).

A. E DREJTA E AUTORIT

Pikë së pari, NVM-të duhet të jenë në gjendje të kuptojnë se cilat vepra mbrohen në kuadër të Drejtave të Autorit:

Veprat artistike, domethënë piktura, ilustrime, skulptura, grafikë, karikatura, fotografi, viza-time, harta, diagrame, skema, skema arkitektonike

Vepra letrare, siç janë softuer kompjuterik, baza të të dhënave, romane, doracakë teknik, doracak udhëzimesh, libra shkollorë, artikuj, tregime të shkurtra, revista, poezi dhe tekste të këngëve

Vepra muzikore, për shembull melodi, muzikë, fletë, këngë, xhingla reklamash, kolona zanore

*Vepra dramatike, siç janë shfaqjet, skenarët, mimikat, koreografitë
Për më shumë detaje, shih analizën e mësipërme.*

Llojet të caktuara të veprave janë më me interes për NVM-të: softueri, bazat e të dhënave, reklamat, fushatat, ueb faqet, multimedia.

PROGRAMET KOMPJUTERIKE

Programet kompjuterike mbrojnë shprehjen e një programi (kodi burimor). "Idetë" themelore (të cilat shpesh janë aspektet funksionale të programit) nuk janë të mbrojtura. Lidheni këtë pikë me mbrojtjen e patentave. Autori është programuesi; megjithatë, normalisht të drejtat do t'i transferohen punëdhënësit nëse ka një të tillë.

Programet kompjuterike dhe materiali i tyre përgatitor i dizajnit konsiderohet si vepra letrare brenda kuptimit të dispozitave për mbrojtjen e të drejtës së autorit. Origjinaliteti është kushti për mbrojtje:

"një program kompjuterik mbrohet nëse është origjinal në kuptimin që është krijim personal intelektual i autorit". Niveli i origjinalitetit i nevojshëm për mbrojtjen e programeve kompjuterike është mjaft i ulët, dhe gjykatësit e kuptojnë individualitetin e programeve kompjuterike në dritën e unikalitetit statistikor.

Sipas ligjit për të Drejtat e Autorit të Kosovës, e drejta e autorit mbi programet kompjuterike fillimisht i vishet autorit, d.m.th personit që e krijoi veprën. E drejta e autorit mund t'i caktohet një personi

juridik. Sipas Ligjit kombëtar: “Nëse autori ka krijuar një program kompjuterik gjatë përbushjes së detyrave të tij ose sipas udhëzimit nga punëdhënësi i tij, përkatësisht nëse autori ka krijuar një program kompjuterik bazuar në kontratën për kërkesë të punës, konsiderohet se të gjitha të drejtat pronësore të autorëve dhe të drejtat e autorëve të tjerë në atë program kompjuterik i ish-in caktuar ekskluzivisht dhe pa kufizime punëdhënësit, përkatësisht atij që kërkon programin, përveç nëse parashikohet ndryshe nga kjo kontratë.”

Përdorimi i programeve kompjuterike është i ligjshëm, vetëm kur mbajtesi i së drejtës, i ka dhënë blerësit autorizimin për përdorimin e programit të veçantë. Ky autorizim jepet përmes një konvente, të quajtur **“marrëveshja e licencës së përdoruesit përfundimtar”**, e njohur gjithashtu si **EULA (end user licence agreement)**. Në rastin e autorizimeve të standardizuara, kjo licencë jepet nga secila kompani me blerjen e paketës ligjore të programit. Në këtë rast, pakoja e jashtme ose e brendshme, e cek paralajmërimin vijues: “në rast se nuk jeni dakord me përbajtjen e kësaj konvente të autorizimit për përdorim, ju kërkohet që ta ktheni këtë produkt në dyqanin nga i cili jeni furnizuar dhe të merrni shumën totale që keni paguar.” Këto konventa njihen si Licenca të Paketimit të Turrjeve.

Ekzistojnë gjithashtu konventa të autorizimeve të shumta, siç janë: **Licencat e Hapura/Vëllimit**, përmes të cilave përdoruesi kërkon një sasi autorizimesh të shumta dhe ai fiton certifikatën e autorizimit, pa marrë dokumentacionin përkatës natyror, d.m.th kuti dhe doracakë për secilën kopje të produktit të blerë dhe **Zgjedh ose Ndërmarrje**, të cilat i drejtohen ndërmarrjeve të mëdha, me sasi të llogaritura në të gjithë kompaninë (p.sh. Ndërmarrja amë dhe ajo vartëse).

Në fund, duhet të përmendet **a) Licenca**

për produktin OEM (Prodhimi i Pajisjeve Origjinale). Ajo mund t'i jepet kujtdo, në rast se produkti është i instaluar paraprakisht brenda pajisjes; dhe **b) Programi për përdorim të përbashkët, program falas dhe burim i hapur**. **Softueri me burim të hapur** është softuer i zhvilluar duke përdorur protokolle me burim të hapur, që do të thotë se ai mund të modifikohet dhe ri-përdoret, edhe për përdorim komercial, megjithëse modifikimet zakonisht duhet të ofrohen përsëri në domenin publik.

Programi falas zakonisht krijohet nga një njësi ekonomike dhe lëshohet në treg, ose si një joshje e nivelit fillestar për të azhurnuar në softuer të paguar, ose si një ofertë altruiste për përdoruesit e tjerë.

Riprodhimi (shkelje) i palicencuar i programeve kompjuterike quhet pirateri e programeve kompjuterike dhe mund të marrë format e mëposhtme:

a Vjedhje e programit kompjuterik (softlifting), pra krijimi i kopjeve shitesë të një programi që mund të përdoret nga më shumë përdorues sesa lejohet nga licenca. Kjo kategori përfshin gjithashtu shkëmbimin e disqeve me kopje të paligjshme të programeve ndërmjet miqve dhe bashkëpunëtorëve.

b Tregtimi i një kopje piratësh së bashku me PC (ngarkuar në diskun e ngurtë). Ky është rasti kur shitës të caktuar të kompjuterëve instalojnë kopje të paligjshme të softuerit në disqet e ngurta të kompjuterëve që ata shesin.

c Falsifikimi (imitim i plotë i produktit origjinal): Është riprodhimi dhe shitja e paligjshme e softuerit në atë mënyrë që të duket e ligjshme. Kjo mund të përfshijë imitimin e ambalazheve, logove dhe shpesh hologrameve.

d Në internet (online): Kjo formë e piraterisë lind kur përdoruesit “shkarkojnë” softuer nga interneti pa autorizimin e qartë të përfituesit.

Në termat e të Drejtës së Autorit, shkeljet

e të drejtës së autorit përmbledhen si më poshtë:

- Krijimi i kopjeve (të përhershme ose të përkohshme), p.sh. për faqet e internetit, multimedia (kopjimi i HTML, JavaScript ose kodi tjetër i faqes)
- Bërja e çfarë do forme të shpërndarjes
- Bërja e modifikimeve të programit (që kërkon kopje)
- Përdorimet e lejuara: përshtatja e programit për qëllimin e synuar, bërja e kopjeve rezervë, dekompilimi i programit (nga i licencuari) me qëllim arritjen e ndërveprimit

Shumë kompani në mënyrë që të ndërtojnë shërbimin e tyre në internet në mënyrë të shpejt, ata po përdorin softuer me burim të hapur, që do të thotë softuer që ofrohet për përdorim falas. Një përdorim i tillë i softuerit me burim të hapur është i licencuar sipas kushteve specifike. Këto licenca kategorizohen në licenca kopileft (copyleft) ose licenca lejuese. Të dy licencat kopileft dhe lejuese i lejojnë përdoruesit të kopjojnë, shpërndajnë dhe ndryshojnë lirisht softuerin që i përdor ato; këto programe me burim të hapur janë akoma nën ligjin për të Drejtat e Autorit; janë kushtet e tyre kontraktuale që i bëjnë ata të ndryshëm

(pa ekskluzivitet, etj.). Lejuese dhe konsiderohen të jenë licenca falas. Sidoqoftë, nën licencat e kopileft, përdoruesit duhet të kopjojnë, shpërndajnë dhe ndryshojnë kodin burimor duke përdorur të njëjtën licencë si softueri origjinal; kjo do të thotë që programi kompjuterik që do të krijohet për t'u licencuar nën të njëjtën licencë kopileft dhe nuk do të ketë asnjë pronë në softuerin e ri të zhvilluar bazuar në para-ekzistencën. Kështu që një kompani, për shembull, nuk mund të marrë një program softuer të licencuar nga GPL dhe ta lëshojë atë nën një licencë të pronarit. Licencat lejuese nuk kufizojnë licencat nën të cilat mund të bëhen këto akte.

Klauzolat e licencave, çoftë kopileft ose lejuese, duhet të respektohen. Nëse zhvilluesi/pronari i platformës nuk respekton licencën e vendosur nga fondacioni me burim të hapur, ekziston rreziku që zhvilluesi/pronari i shërbimit të konsiderohet përgjegjës për shkelje. Jini të vetëdijshëm me përdorimin e licencave të kopileft sepse ato vendosin rregulla që "ndotin" pjesët e programeve kompjuterikë të Kompanisë dhe NVM-të do të duhet të hapin të gjithë kodin burimor të lidhur, kështu që ata nuk do të kenë pronë në këtë.

BAZAT E TË DHËNAVE

Bazat e të dhënave janë gjithashtu shumë të rëndësishme për NVM-të të cilat veprojnë në internet; shumica e NVM-ve do të duhet të zhvillojnë një lloj baze të të dhënave.

Një 'bazë e të dhënave' është një koleksion i punëve të pavarura, të dhënave ose materialeve të tjerë të rregulluar në një mënyrë sistematike ose metodike dhe individualisht të arritshme me mjete elektronike ose mjete të tjera. Në një bazë të dhënash ekziston mbrojtje si nga e drejta e autorit ashtu edhe nga "një e drejtë për të parandaluar nxjerrjen e padrejtë nga një bazë të dhënash". E drejta Sui generis mbron inves-

timin. Mbrojtja e të drejtës sui generis është e kufizuar në veprime në lidhje me një bazë të dhënash të tërë ose pjesë thelbësore të saj. Pjesët e parëndësishme nuk janë të mbrojtura. Kohëzgjatja e mbrojtjes prej 15 vjetësh fillon përsëri në lidhje me çdo modifikim thelbësor të përmbajtjes së bazës së të dhënave, nëse modifikimi sjell një investim të ri, thelbësor.

Është e mjaftueshme për mbrojtjen e të drejtës së autorit nëse baza e të dhënave përbën krijimin intelektual të vetë autorit për shkak të përzgjedhjes ose rregullimit. Si pasojë, potencialisht më shumë baza të

të dhënave mund të mbrohen nga e drejta e autorit sesa në rastin e një aplikimi kumulativ të të dy kushteve. Përzgjedhja ka të bëjë me materiale të pavarura, si zgjedhja e fotografive, filmave, përbërjeve muzikore ose të dhënave të veçanta që do të përfshihen në bazën e të dhënave. Përzgjedhja nuk ka të bëjë me temën e përgjithshme të bazës së të dhënave. Marrëveshja gjithashtu duhet të ketë lidhje me «përmbajtjen», përkatësisht me materialet e pavarura, të arritshme individualisht.

Është e mundshme që shumica e bazave të të dhënave elektronike që janë në treg nuk mbrohen nga e drejta e autorit, sepse, së pari, ato zakonisht synojnë të jenë gjithëpërfshirëse (kështu që nuk ka zgjedhje në lidhje me përmbajtjen) dhe, së dyti, krijimi intelektual i shprehur në rregullim shpesh mund të gjendet vetëm në një program kompjuterik.

Krijuesi i bazës së të dhënave gëzon të drejtën të “parandalojë” ose të autorizojë përdorime të caktuara. E drejta jepet në lidhje me aktet e nxjerrjes dhe/ose ri-shfrytëzimit të përmbajtjes së bazës së të dhënave. Krijuesi i bazës së të dhënave ka të drejtë të parandalojë këto akte edhe nëse e ka bërë bazën e të dhënave të arritshme për publikun dhe kështu ka dhënë pëlqimin për konsultimin e bazës së të dhënave nga përdoruesit. Mbrojtja shtrihet në të gjithë përmbajtjen e bazës së të dhënave ose në një pjesë të konsiderueshme të saj, të vlerësuar në mënyrë cilësore dhe/ose sasiore. Kriteri i sasisë i referohet sasisë së elementeve të bazës së të dhënave që përdoren; esenca e tyre duhet të përcaktohet në krahasim me numrin e elementeve që përmbahen në të gjithë bazën e të dhënave nga të cilat materialet janë nxjerrë ose ri-shfrytëzuar.

E drejta sui generis në një bazë të dhënash zbatohet pavarësisht nga mbrojtja e një baze të të dhënave ose nga e drejta e saj për mbrojtje nga e drejta e autorit ose nga një mbrojtje tjetër ligjore, siç është ligji i konkurrencës së padrejtë. Akumulimi i mbrojtjes së një baze të të dhënave nga e drejta e autorit dhe nga e drejta sui generis është e

mundshme. E drejta e autorit mbron zgjedhjen ose rregullimin e materialit dhe, e drejta sui generis mbron investimin thelbësor. Do të jetë në dorën e pronarit të duhur për të kërkuar të drejtat e tij. Për shembull, nëse mbrojtja sui generis në një çështje konkrete është më e gjerë se mbrojtja nga e drejta e autorit ose ndryshe premtion më shumë sukses për pretendimin e tij, pronari i duhur do të pretendojë të drejtën sui generis pa pasur nevojë të marrë parasysh kufizimet më të ngushta nën të drejtat e autorit.

Mbrojtja sui generis zbatohet pavarësisht nga përshtatshmëria e përmbajtjes së bazës së të dhënave për mbrojtje nga e drejta e autorit dhe nga të drejta të tjera, siç janë të drejtat e lidhura. E drejta e autorit mbron çdo punë individuale dhe të drejtat e lidhura mbrojnë çdo regjistrim individual, performancë ose arritje tjetër që përmbahet në bazën e të dhënave; e drejta sui generis mbron investimin në marrjen e tërë përmbajtjes ose pjesëve thelbësore të bazës së të dhënave. Asnjë e drejtë e re nuk krijohet vetë në të dhënat. Të dhënat individuale - përveç nëse ato mbrohen ligjërisht, për shembull, nga ligjet për mbrojtjen e të dhënave personale - duhet të jenë lirshëm të arritshme. E drejta sui generis në asnjë mënyrë nuk përbën mbrojtje të së të drejtës së autorit në thjeshtë fakte ose të dhëna.

E drejta sui generis lë pa paragjykuar të drejtat që ekzistojnë në përmbajtjen e bazës së të dhënave, siç janë e drejta e autorit, të drejtat e lidhura ose të drejtat në të dhënat personale. Për shembull, pronari i të drejtës së autorit në një vepër të ruajtur në bazën e të dhënave mund të ndalojë përdorimin e kësaj vepre sipas dispozitave të përgjithshme të së drejtës së autorit, edhe nëse krijuesi i bazës së të dhënave dëshiron të autorizojë përdorimin e një pjese të konsiderueshme të përmbajtjes. Megjithatë, në praktikë, një rast i tillë vështirë se do të ndodhë, sepse krijuesi i një baze të dhënash zakonisht do të fitojë të paktën ato të drejta që janë të nevojshme për përdorimin normal të një baze të të dhënave.

FAQJA E INTERNETIT

Një faqe interneti, që ndjek disa juridiksione, mund të mbrohet si bazë e të dhënave, në kushte të caktuara.

Ajo që është e rëndësishme për një NVM të dijë është se përmbajtja që krijon për faqe të internetit mund të mbrohet nga E Drejta e Autorit. Kjo përmbajtje mund të jetë: fotografi, muzikë, tekste, përmbajtje audio vizuale.

Kur Kompania po përdor material të mbrojtur nga e drejta e autorit siç është materiali i licencuar nga Bibliotekat (muzikë, fotografi, harta etj.) duhet të jetë shumë e kujdesshme për të respektuar kushtet nën të cilat jepet leja për të përdorur përmbajtjen.

Për më tepër, disa persona mund të përfshihen në krijimin e faqes në internet si krijuesi Grafik i logos, personi që shkruan tekstin, fotografi etj. Të gjithë këta persona që kanë bashkëpunuar me Kompaninë për krijimin e faqes në internet duhet të transferojnë të gjithë të drejtat për kompaninë. Kontribuesit duhet të garantojnë që nuk ka shkelje nga përdorimi i materialit. Kompania duhet të jetë në gjendje të modifikojë ose transferojë më tej faqen e internetit.

Gjithashtu këshillohet që Kompania të kontrollojë hyrjen dhe përdorimin e përmbajtjes së saj të internetit duke përdorur masat e mbrojtjes teknologjike (nëse një kontroll i tillë është i zbatueshëm).

FUSHATAT

Kampanjat ose çdo reklamë ose operacion tjetër që synon promovimin e shërbimit të ofruar nga Kompania që mund të kenë filluar nga Kompania mund të përmbajë elemente të mbrojtura nga legjislacioni i pronës intelektuale. Kjo do të përfshinte si planifikimin ashtu edhe kampanjën reklamuese, me kusht që ky planifikim të jetë shprehur në çdo formë dhe se është origjinal dhe realizimin aktual të reklamës që mund të përfshijë elemente të mbrojtur si tekste, muzikë, audiovizuale, grafikë, vizatime, logo, parulla etj.

Operacioni promovues dhe reklamues, që bëhet nga kontraktorët e kompanisë ose ndonjë bashkëpunëtor i jashtëm duhet të jetë në pronësi të Kompanisë. Të gjithë personat që janë përfshirë në përmbushjen e reklamës ose Kompanisë bashkëpunuese që ka marrë përsipër të bëjë një kampanjë të tillë reklamuese, duhet t'i transferojnë Kompanisë të gjitha të drejtat themelore të pronës intelektuale dhe shprehimisht të përfshijnë një klauzolë që thotë se Kompania lejohet të modifikojë punën. Kompania duhet të vazhdojë me regjistrimin e logove, parullave etj., të përdorura në kuadër të kampanjave reklamuese si marka tregtare (shih analizën më poshtë).

MULTIMEDIA

Ligji për të Drejtat e Autorit të Kosovës nuk u referohet në mënyrë të qartë veprave Multimedia. Sidoqoftë, zhvillimi i gjerë dhe përdorimi i gjerë i veprave multimediale ngre çështjen e mbrojtjes së tyre nga e drejta e autorit. Punimet multimediale janë vepra në formë digjitale që integrojnë tekste, imazhe dhe tinguj në një CD ose DVD dhe karakterizohen nga ndërveprimi nga përdoruesi. Një shembull tipik i një pune multimediale janë video lojërat. Kontribuesit e ndryshëm në punimet multimediale identifikohen lehtësisht dhe marrëdhënia ndërmjet tyre rregullohet me kontratë. Punimet multimediale mund të mbrohen nga e drejta e autorit ose si baza të dhënash ose si vepra audiovizuale.

PËRDORIMI I NJOFTIMIT ©

Këshillohet që Kompania të lejojë njerëzit të dinë që krijimet/përmbajtja e saj është e mbrojtur, duke përdorur një njoftim për të drejtat e autorit ©, dhe duke përmendur mbajtësin e së drejtës për të njoftuar publikun se materiali është i mbrojtur. Është një mesazh i fuqishëm për shkelësit e mundshëm të IPR-ve tuaja dhe një njoftim për klientët tuaj dhe/ose bashkëpunëtorët e ardhshëm që krijimet e Kompanisë suaj janë të mbrojtura. Përdorimi i një simboli të tillë nuk është i detyrueshëm; është vetëm e këshillueshme.

B. MODELET INDUSTRIALE

Industria që përdor modelet janë:

- Moda, tekstilet, lëkura
- Këpucë
- Mobilie
- Elektronika e konsumit
- Industri dhe pajisje automobilistike
- Mallra të tjerë të konsumit

Modelet janë të mbrojtura për “Pamjen e jashtme të një produkti ose një pjese të tij që rezulton nga linjat, konturet, ngjyrat, format, strukturat, materialet dhe/ose zbukurimet e tij”. Një sistem modular (numri i artikujve që janë krijuar për t’u lidhur në një numër mënyrash të tilla si blloqe ndërtimi ose pllaka për fëmijë, tavolina) gjithashtu mund të mbrohet.

Në çdo rast kërkohet një vlerë minimale estetike.

Ato që nuk mbrohen janë:

- Pjesë ose përbërës jo të dukshëm
- Projektme të bëra për të arritur një funksion teknik
- Karakteristikat që lejojnë ndërlidhjet. (Ndërlidhjet janë veçoritë e produktit që e mundësojnë atë të mblidhet ose të lidhet mekanikisht me një produkt tjetër, për shembull një lidhje prize ose një tub shkarkimi.)
- Pjesë këmbimi të përdorura për të rivendosur aspektin origjinal të një produkti kompleks
- Arsyet e moralit publik ose politikës publike

Që modelet të mbrohen, ato duhet të kenë një shkallë minimale të risisë dhe të karakterit individual. Në BE konsiderohet se përshtypja e përgjithshme për përdoruesit e informuar duhet të ndryshojë nga modelet e mëparshme - shkalla e lirisë së projektuesit: “e themeluar, ndër të tjera, nga kufizimet e tipareve të imponuara nga funksioni teknik i produktit ose një element i tij, ose nga kërkesat ligjore të zbatueshme për produktin. Këto kufizime rezultojnë në një standardizim të veçorive të caktuara, të cilat do të jenë të përbashkëta për modelet e

aplikuara për produktin në fjalë”.

Vlerësimi i karakterit individual bëhet në 4 faza, të paktën në BE (ekspertët kombëtarë ftohen të verifikojnë ato që parashikohen në legjislacionin kombëtar):

1. sektori të cilit i përkasin produktet;
2. përdoruesi i informuar i atyre produkteve, shkalla e ndërgjegjësimit për artin e mëparshëm dhe niveli i vëmendjes në krahasimin, drejtpërdrejt nëse është e mundur, të modeleve;
3. shkalla e lirisë së projektuesit në zhvillimin e modelit të tij; dhe,
4. rezultati i krahasimit të modeleve në fjalë, duke marrë parasysh sektorin në fjalë, shkallën e lirisë së projektuesit dhe përshtypjet e përgjithshme të prodhuara te përdoruesi i informuar nga modeli i kontestuar dhe nga çdo model i mëparshëm i cili është bërë i disponueshëm për publikun.

Modelet mbrohen për një term specifik të mbrojtjes. Derisa në BE, modelet e regjistruara mbrohen për 5 vjet, por rinovohen maksimumi 25 vjet, modelet e paregjistruara mbrohen për 3 vjet. Sidoqoftë, në legjislacionet e tjera kombëtare termi i mbrojtjes ndryshon.

NVM-të gjithashtu duhet të informohen për procesin që duhet të ndiqet në mënyrë që të mbrohen modelet, si edhe për kostot (administrative dhe ligjore në rast se është i nevojshëm një avokat). Procesi ndërkombëtar duhet gjithashtu të shpjegohet në lidhje me aplikimet ndërkombëtare për regjistrimin e modeleve industriale përmes WIPO.

Nëse një model i paregjistruar mund të mbrohet, bëjeni këtë të qartë NVM-ve. Ata mund të jenë të interesuar për një mbrojtje të tillë në rast se modelet e tyre nuk kanë një vlerë pas një periudhe të caktuar (modelet e modës).

Nëse mbrojtja përmes të Drejtave të Autorit është gjithashtu e mundur, njoftoni NVM-të. Është po aq e rëndësishme sa mbrojtja e modeleve.

NVM-të gjithashtu duhet të informohen se modeli nuk duhet të zbulohet para regjistrimit të tij. Duhet të kuptohet se në rast të zbulimit gjendja e rrisë humbet dhe mbrojtja nuk do të jetë e plotë.

Këshillohet që Kompania të lejojë njerëzit të dinë se modeli është i mbrojtur, duke përdorur një njoftim “ID ose “Model i Regjistruar”” për modelet industriale, për të paralajmëruar publikun që modeli është i mbrojtur. Është një mesazh i fuqishëm për shkelësit e mundshëm të IPR-ve tuaja dhe një njoftim për klientët tuaj dhe/ose bashkëpunëtorët e ardhshëm që krijimet e Kompanisë suaj janë të mbrojtura. Nëse keni paraqitur vetëm një kërkesë për mbrojtjen e modelit tuaj, por modeli nuk është regjistruar ende, ju mund ta tregoni këtë në transaksionin tuaj të biznesit, duke përdorur termin “Modeli në Pritje”. Përdorimi i një simboli të tillë nuk është i detyrueshëm; është vetëm e këshillueshme.

C. MARKAT TREGTARE (TM-TË)

TM-të konsiderohen të jenë një pasuri themelore e një Kompanie. TM që Kompania po përdor, duhet të regjistrohet në çdo rast, në mënyrë që të përjashtojë të tjerët nga përdorimi i një fjale ose logo identike.

TM është një shenjë apo tregues dallues që përdoret për të identifikuar burimin e produkteve ose shërbimeve. Ai ndihmon konsumatorët të njohin dhe të vendosin për mallrat dhe shërbimet bazuar në reputacionin dhe cilësinë e tyre.

Kështu, TM-të shërbejnë funksionet në vijim:

- a) një funksion origjine,
- b) një funksion të garantimit të cilësisë dhe
- c) një funksion reklamimi

TM-të regjistrohen në lidhje me mallrat dhe shërbimet e ofruara nga Kompania - Regjistrimi i markave tregtare për klasat specifike, për produkte dhe shërbime specifike (klasifikimi i mirë). 45 klasa (34 për produkte dhe 11 për shërbime)

Afati i mbrojtjes së TM-ve është deri në 10 vjet, i rinovueshëm për 10 vjet për jetën e markës tregtare. Kjo duhet të konfirmohet nga eksperti kombëtar.

NVM-të gjithashtu duhet të informohen për procesin që duhet të ndiqet në mënyrë që të mbrohen TM-të, si edhe për kostot (administrative dhe ligjore në rast se është i nevojshëm një avokat). Procesi ndërkombëtar duhet gjithashtu të shpjegohet në lidhje me aplikimet ndërkombëtare për regjistrimin e TM-ve përmes WIPO.

Nëse një TM i paregjistruar mund të mbrohet, bëjeni këtë të qartë NVM-ve.

Do të ishte interesante për NVM-të të dinin se sa më dalluese të jetë një TM (elemente figurative dhe fjale) aq më e mirë do të jetë mbrojtja e tij.

TM e një Kompanie duhet të mbrohet në të gjitha vendet ku Kompania operon.

Është e rëndësishme që NVM të kërkojë disponueshmërinë e TM-së PARA se të fillojë ta përdorë atë në treg. Përdorimi i një marke të paregjistruar do të krijojë vlerë mbi një emër i cili mund të mos jetë i përshtatshëm për tu mbrojtur dhe Kompania është e ekspozuar.

Përveç kësaj, ekzistenca e një TM identike ose të ngjashme në pronësi të personit të tretë:

- a) mund të mos lejojë regjistrimin e tij
- b) mund të imponojë ri-brendimin e Kompanisë,
- c) mund të krijojë çështje të përgjegjësive ndaj Kompanisë.

Për më tepër, Kompania gjithmonë duhet të kërkojë të regjistrojë si emra domain (DN) të gjitha TM-të e saj.

Në mënyrë që të zbuloni nëse marka që dëshironi të përdorni është e disponueshme, një kërkim i markës tregtare mund të kryhet në bazën e të dhënave të zyrës suaj kombëtare të IP-së ose duke përdorur një bazë të dhënash si:

• TMView, i disponueshëm në <https://www.tmdn.org/tmview/welcome>. Kjo bazë e të dhënave do t'ju lejojë të verifikoni nëse një markë është në dispozicion në të gjitha vendet e

BE-së dhe në zyrat e tjera partnere.

• Baza e të dhënave e markave globale të WIPO-s, që mbulon markat tregtare të regjistruara në një numër të gjerë të vendeve palë në WIPO, dhe të disponueshme në: <https://www.wipo.int/branddb/en/index.jsp>.

Këshillohet që Kompania të lejojë njerëzit të dinë se marka tregtare është e mbrojtur, duke përdorur një njoftim “® ose TM (ose edhe” Markë e Regjistruar Tregtare)”, për të njoftuar publikun se marka tregtare është e mbrojtur. Është një mesazh i fuqishëm për shkelësit e mundshëm të IPR-ve tuaja dhe një njoftim për klientët tuaj dhe/ose bashkëpunëtorët e ardhshëm që krijimet e Kompanisë suaj janë të mbrojtura. Nëse keni paraqitur vetëm një kërkesë për mbrojtjen e markës/shenjës suaj tregtare, por marka tregtare nuk është regjistruar ende, ju mund ta tregoni këtë në transaksionin tuaj të biznesit, duke përdorur termin “TM”. Përdorimi i një simboli të tillë nuk është i detyrueshëm; është vetëm i këshillueshëm.

D. EMRAT E DOMENIT (DN-TË)

Emrat e domenit mund të merren përmes një regjistruesi (p.sh. godaddy.com, eNom.com, Tucowsinc.com). Për të regjistruar një emër domain, emri specifik i domain-it duhet të jetë i disponueshëm. Disponueshmëria kontrollohet përmes regjistruesit. NVM-të duhet të kuptojnë që regjistrimi i një emri domain nuk i jep pronarit të tij asnjë të drejtë të markës tregtare. Për më tepër, fakti që një emër domain është në dispozicion nuk do të thotë që marka tregtare e Kompanisë do të jetë gjithashtu e disponueshme. Që një markë tregtare të regjistrohet nuk mjafton vetëm të jetë në dispozicion. Ngjashmëritë midis markës tregtare që një NVM dëshiron të regjistrojë dhe një marke tregtare të regjistruar në pronësi të një personi tjetër fizik ose juridik, mund të çojë në refuzimin e aplikimit.

NVM-të duhet të marrin në konsideratë regjistrimin e emrave të domain-eve për emrin e ndërmarrjes, si dhe emrat e produkteve të markave tregtare dhe/ose markave.

E. PATENTAT

Patentat në biznes janë shumë të rëndësishme pasi: ato gjenerojnë një çmim premium për produktet, shtojnë kredibilitetin e marketingut, shtojnë të ardhura përmes licencimit ose shitjes së të drejtave IP, tërheqin ose mbajnë investitorë/partnerë, parandalojnë të tjerët të përdorin pa leje shpikjet e Kompanisë, potencialisht parandalojnë konkurrentët nga hyrja në hapësirën e tregut të Kompanisë.

Që një patentë të mbrohet duhet të plotësohen tre kushte:

1. Risia: nuk bën pjesë në gjendjen e artit - gjithçka që vihet në dispozicion të publikut

2. Hapi krijues: duke pasur parasysh gjendjen e artit, shpikja nuk është e dukshme për një person të aftë në art

3. Zbatimi industrial: mbase i prodhuar ose i përdorur në ndonjë sektor të veprimtarisë industriale

Një patentë i jep pronarit të saj të drejtën për të përjashtuar të tjerët nga përdorimi, bërja, shitja, oferta për shitje, importimi i shpikjes së patentuar.

Afati i mbrojtjes së një patente është 20 vjet. Pas këtij afati të mbrojtjes, patenta mund të përdoret nga çdokush.

Sistemet kombëtare të patentave ndryshojnë në varësi të qasjes kombëtare.

Sipas sistemit “deklarues” të gjitha deklaratat supozohet se janë të ligjshme. Që një kërkesë të pranohet, është legalizimi i monitoruar/kontrolluar të aplikuesit, tarifit, etj. (pa ekzaminim thelbësor/të plotë të shpikjes). Sipas këtij sistemi nuk ka asnjë garanci se përmbushen kushtet thelbësore (do të thotë nëse shpikja është e re, përfshin hap shpikës dhe është e zbatueshme nga ana industriale). Kjo mund të çojë në

pavlefshmërinë e patentës.
Nën sistemin e konsiderueshëm të ek-
zaminimit: nëse nuk plotësohen para-
kushtet (risia, hapi krijues, zbatueshmëria
industriale) patenta nuk jepet.

NVM-të duhet të informohen për rrugët e
mbrojtjes së shpikjes së tyre: aplikimi kombëtar, rajonal, ndërkombëtar. Kalimi nga një aplikim kombëtar në një aplikim ndër-kombëtar duhet të bëhet në afate specifike kohore! Kjo është shumë e rëndësishme për tu nënvizuar pasi një shpikje duhet të mbrohet në të gjitha vendet ku kompania dëshiron të shfrytëzojë shpikjen. Nëse nuk mbrohen afatet, patenta nuk do të jepet. Duhet të përmenden tarifat përkatëse administrative.

Patentat janë një mënyrë e shkëlqyeshme për të mbrojtur një shpikje. Sidoqoftë, NVM-të duhet të kuptojnë që për regjistrimin e patentës kërkohen burime mjaft të rëndësishme financiare dhe do të duhet mjaft kohë për tu mbrojtur. Derisa të mbrohet, Kompania nuk gëzon asnjë të drejtë. Kjo është arsyeja pse shumica e NVM-ve po përpiqen të gjejnë fonde para se të paraqesin një kërkesë për patentë.

Për më tepër, shumë NVM-të po zbulojnë informacione mbi teknologjinë e tyre të shpikur (siç është rasti i Universiteteve që kanë nevojë të botojnë artikuj) përpara se të parashtrojnë kërkesë për një patentë. Një zbulim i tillë i shpikjes do të çojë në humbjen e rrisë dhe kriteret për mbrojtje nuk do të përmbushen.

Këshillohet që Kompania të lejojë njerëzit të dinë se patenta është e mbrojtur, duke përdorur një njoftim “Patentë e Regjistruar” për shpikje të regjistruara”, për të njoftuar publikun se kjo është një patentë e mbrojtur. Është një mesazh i fuqishëm për shkelësit e mundshëm të IPR-ve tuaja dhe një njoftim për klientët tuaj dhe/ose bashkëpunëtorët e ardhshëm që krijimet e Kompanisë suaj janë të mbrojtura. Nëse keni paraqitur vetëm një kërkesë për mbrojtjen e shpikjes tuaj, por patenta nuk është dhënë akoma, ju mund ta tregoni këtë në transaksionin tuaj të biznesit, duke përdorur termin “Patentë në Pritje”. Përdorimi i një simboli të tillë nuk është i detyrueshëm; është vetëm i këshillueshëm.

PATENTEN
PUNEN

F. INFORMACIONE KONFIDENCIALE - SEKRETE TREGTARE - DIJA TEKNIKE (KNOW-HOW)

(i) Informacioni Konfidencial është informacioni që në të vërtetë është konfidencial. Informacioni konfidencial nuk është informacioni i njohur përgjithësisht ose i zbuluar lehtë. Ka një vlerë afariste, tregtare ose ekonomike (aktuale ose potenciale) sepse informacioni nuk dihet përgjithësisht. I nënshtrohet përpjekjeve të arsyeshme për të ruajtur sekretin. Ka një jetë të pakufizuar, me kusht që informacioni të mos bëhet njohuri e publikut.

(ii) Dije teknike (ang. know-how) është çdo informacion ose njohuri sekrete ose e kufizuar që përmirëson aftësinë e pronarit të saj për të dhënë një rezultat të dëshiruar. Dija teknike mund t'i mundësojë një biznesi të:

- **sigurojë materiale më lirë sesa një konkurrent**
- **prodhojë në mënyrë më efikase sesa një konkurrent edhe kur të dy përdorin të njëjtën pajisje dhe procese**

Ajo mund të jetë e prekshme si projeksi- one, formula, udhëzime, specifikime ose të paprekshme si aftësitë e menaxhimit të procesit, inteligjenca e tregut, teknikat e kontrollit të cilësisë.

Ajo është një njohuri praktike, një ekspertizë aftësie, një njohuri e veçantë teknike e një punonjësi, mund të jetë edhe mënyra precize për të vendosur një makinë. Dija teknike shpesh licencohet me patenta: është në të vërtetë informacioni që lejon përdorimin e teknologjisë së patentuar; ky informacion nuk bëhet i ditur me patentën.

(iii) Sekreti tregtar është çdo informacion që nuk zbulohet qëllimisht dhe që:

- **Përfiton ekonomikisht pronari i tij për aq kohë sa mbetet sekret**
- **Mund të dëmtojë ekonomikisht pronarin e tij, ose të jetë në dobi të konkurrentëve, nëse zbulohet kundër dëshirave të pronarit të tij**

Sekretet tregtare janë forma të fuqishme dhe të vlefshme të pronës intelektuale (IP)

me një jetë potencialisht të pakufizuar. Ajo çka mund të jetë sekret është për shembull:

- **Një përbërës/recetë sekrete**
- **Kushtet specifike të procesit (formula për Coca-Cola dhe pulë e skuqur KFC)**
- **Proces specifik kimik për kushte optimale**
- **Teknologjia e prodhimit**
- **Program kompjuterik**
- **Informacione për koston dhe çmimin**

Sekretet tregtare janë një alternativë ndaj patentave.

Për të zbuluar informacionin në mënyrë konfidenciale, NVM-të do të kenë nevojë për kontrata të detyrueshme ligjrisht të cilat do të përmbajnë marrëveshje kufizuese për punonjësit, furnitorët, nën-kontraktorët etj., marrëveshjet e mos zbulimit (NDA-të - të njohura edhe si marrëveshje konfidenciale të zbulimit ose CDA-të) për palët më pak të "lidhura" si të licencuarit potencial, këshilltarët teknikë, kontribuesit ad-hoc të projekteve, zbulimet duhet të mbahen në një minimum absolut

Marrëveshjet e mos-zbulimit (NDA): NDA-të janë një nevojë ekuilibri për të mbrojtur IP-në me nevojën për të marrë një bashkëpunim të një pale të tretë, kështu që zakonisht janë më pak të vështira sesa besëlidhjet kufizuese. Në këto kontrata duhet të bëhet e qartë se çdo IP e zbuluar i përket palës zbuluese. Për më tepër, NDA-të duhet të përfshijnë:

- **tregues të informacionit konfidencial që shpaloset**
- **përkufizimin se kujt saktësisht i lejohet (dhe nuk i lejohet) qasja në informacionin konfidencial**
- **kohëzgjatjen e periudhës së konfidencialitetit**
- **detyrimet e secilës palë dhe rrethanat në të cilat ato mund të përfundojnë**
- **ligjet në fuqi dhe juridiksionet ligjore**

G. TREGUESIT GJEOGRAFIKË

Treguesit gjeografikë identifikojnë një të mirë si origjinë në territorin e një vendi ose një rajoni ose lokaliteti në atë territor, ku një cilësi, reputacion ose karakteristikë tjetër e dhënë e së mirës i atribuohet origjinës së saj gjeografike.

Në nivelin e BE-së bëhet një dallim midis Indikacioneve të Mbrojtura Gjeografike (PGI-të) dhe Vendosjeve të Mbrojtura të Origjinës (PDO-të) // Specialiteti Tradicional i garantuar. Rregullore të ndryshme të BE-së lejojnë regjistrimin e termave gjeografikë si PGI-të dhe/ose PDO-të për verërat, verërat e aromatizuara, pijet alkoolike, produktet jo bujqësore dhe bujqësore dhe produktet ushqimore. Ekzistojnë dallime midis GI-ve dhe PDO-ve. Kushtet që duhet të plotësojnë PDO-të janë shumë më të rrepta sesa ato për PGI-të. Në rastin e PDO-ve, cilësitë ose karakteristikat e produktit duhet të jenë “në thelb ose ekskluzivisht për shkak të një mjedisi të veçantë gjeografik me faktorë të natyrshëm dhe njerëzorë”. Në të kundërtën, një term gjeografik mund të konsiderohet një IGP kur cilësia ose reputacioni i produktit i atribuohet origjinës së tij gjeografike. Mbrojtja si emërtim i origjinës është e mundur vetëm kur të gjitha fazat nga prodhimi i lëndëve të para deri në përgatitjen e produktit përfundimtar zhvillohen në zonën e përcaktuar gjeografike. Për PGI-të është e mjaftueshme nëse vetëm një nga ato faza ndodhet në zonën përkatëse

Pse GI-të janë të rëndësishëm? Mbrojtja e treguesve gjeografikë ka rëndësi ekonomike dhe kulturore. Ato mund të krijojnë vlerë për komunitetet lokale përmes produkteve që janë rrënjësorë thellë në traditë, kulturë dhe gjeografi. Ata mbështesin zhvillimin rural dhe promovojnë mundësi të reja pune në prodhim, përpunim dhe shërbime të tjera të ngjashme.

Me kalimin e viteve vendet evropiane kanë marrë drejtimin në identifikimin dhe mbrojtjen e treguesve të tyre gjeografikë. Për shembull: Cognac, Roquefort cheese, Sherry, Parmigiano Reggiano, Teruel dhe Parma hams, Tuscany olives, Budějovické pivo, dhe Budapesti téliszalámi.

Treguesit gjeografikë po bëhen një e drejtë e dobishme e pronësisë intelektuale për vendet në zhvillim për shkak të potencialit të tyre për të shtuar vlerë dhe për të promovuar zhvillimin socio-ekonomik rural. Shumica e vendeve kanë një sërë produktesh vendore që korrespondojnë me konceptin e indikacioneve gjeografike, por vetëm disa janë tashmë të njohur ose të mbrojtur globalisht. Për shembull: Basmati rice ose Darjeeling tea.

Sidoqoftë, emrat gjeografikë me vlerë tregtare janë të ekspozuar ndaj keqpërdorimit dhe falsifikimit. Abuzimi me indikacionet gjeografike kufizon hyrjen në tregje të caktuara dhe minon besnikërinë e konsumatorit. Përdorimi mashtrues i indikacioneve gjeografike dëmton prodhuesit dhe konsumatorët.

STRATEGJIA

Që një NVM të sigurojë DPI-të e saj është e nevojshme të zhvillohet një Hulumtim Paraprak lidhur me Pronësinë Intelektuale (ang. IP Due Diligence) (në tekstin e mëtejshëm HP për PI), që do të thotë një auditim ose hetim që do të zbulojë se cilat janë asetet e pronësisë intelektuale të Kompanisë, sa të forta janë ato si dhe nëse Kompania mund të jetë vetë duke shkelur të drejtat e palës së tretë. Me të ditur këtë informacion, NVM-të do të jenë në gjendje të zhvillojnë një strategji, që synon të përdorë DPI-të e saj.

Realizimi i një hulumtimi paraprak për pronësi intelektuale është shumë i rëndësishëm për arsyet e mëposhtme: Ajo i mundëson Kompanisë të identifikojë pasuritë e saj të pronës intelektuale dhe t'i menaxhojë ato në mënyrë korrekte. Një identifikim i tillë do ta orientojë Kompaninë të regjistrojë pasuritë e saj të PI-së, kur një regjistrim i tillë lejohet me ligj, duke përforcuar pronësinë e PI-ve të Kompanisë.

Kur Kompania është duke shqyrtuar mundësinë për të licencuar DPI-të e saj, nevojitet një zell i duhur për të identifikuar boshllëqet e mundshme brenda zinxhirit të të drejtave që mund ta çojnë Kompaninë në shkelje të kontratës. Për shembull, Kompania duhet të sigurohet që është pronari i IP-së që është krijuar nga punonjësit e saj ose që ka marrë të gjitha lejet e nevojshme

për përdorimin e materialit të mbrojtur (për shembull imazhe ose muzikë të përdorura në faqet e internetit).

Për më tepër, një HP është i domosdoshëm kur Kompania parashikon mundësinë për të ngritur një padi në Gjykatë për shkelje të DPI-ve të saj. Para se të paraqesë veprime të tilla, Kompania duhet të sigurohet që është me të vërtetë mbajtësi i të drejtave përndryshe nuk do të ketë të drejtë të paraqesë padinë. Anasjelltas, një HP për PI garanton që Kompania nuk shkel vetë DPI-të e një personi tjetër fizik ose juridik.

Përveç kësaj, një ndërmarrje e re ose ndërmarrje fillestare që kërkon një financim duhet të pari të dëshmojë se është pronari i PI-së. Askush nuk do të pranojë të financojë një kompani që nuk ka pronësi të qartë. E njëjta gjë vlen nëse Kompania blihet ose përvetësohet nga një kompani tjetër (në këtë rast asetet e PI-së dhe pasiva e ndërlidhur bëhet një përbërës i vlerës së përgjithshme të kompanisë) dhe në rastin e ndërmarrjeve të përbashkëta.

Gjëja e parë që duhet të bëhet kur një kompani bën të mundur një HP për PI është të shqyrtojë statusin e PI-ve që mban. Ajo që duhet kërkuar në këtë rast është se cilat nga DPI-të e Kompanisë janë regjistruar, cilat duhet të ishin regjistruar, por asnjëherë nuk ishin regjistruar, dhe të

STRATA

shqyrtohet mundësia për t'i regjistruar ato edhe në këtë fazë, cilat nga kërkesat e saj për regjistrimin e një të drejte janë në pritje. Për më tepër, duhet të shqyrtojë se për cilat rajone mbrohen këto të drejta dhe sa vite kanë mbetur deri në skadimin e tyre.

Hapi i dytë është rishikimi i kontratave dhe marrëveshjeve të tjera që mban kompania. Kur një kompani ka fituar të drejtat nga një person tjetër fizik ose juridik, ajo duhet të sigurojë jo vetëm që vetë Kompania ka fituar të drejtat, por edhe nëse personi, fizik ose juridik që ka transferuar të drejtën ku pronarët e këtyre të drejtave; nëse ky person gjithashtu kishte fituar të drejtën nga një person tjetër, atëherë ky person i parë duhet të ketë të drejtë të transferojë të drejtat. Ky quhet "zinxhiri i të drejtave" dhe ky "zinxhir" duhet të jetë i qartë.

Hapi i tretë konsiston në identifikimin e rreziqeve gjyqësore dhe të shkeljes të Ndërmarrjes. Ky hap ka të bëjë me shqyrtimin e mundësisë që Kompania po shkel të drejtat e dikujt tjetër duke përdorur për shembull materialin e mbrojtur pa autorizim.

I gjithë procesi duhet të përfshijë rishikimin e kontratave - përfshirë kontratat e punonjësve - dhe marrëveshjet në lidhje me qiradhënien, licencimin dhe pronësinë e IP-së.

Në çdo rast Kompania duhet të identifikohet si pronari ekskluziv i DPI-ve. Të gjitha DPI-të duhet të transferohen nga çdo punonjës / bashkëpunëtor / kontraktues madje edhe themelues i Kompanisë tek Kompania. Transferimi duhet të pasqyrohet në një kontratë të shkruar; të drejtat duhet t'i transferohen Kompanisë në mënyrë që t'i shfrytëzojë ato në të gjitha territoret, për të gjitha afatet kohore e mbrojtjes së IP-së dhe për të gjitha llojet e shfrytëzimit.

Kontrata duhet të përshkruajë me saktësi se cilat të drejta transferohen dhe cilat mjete të shfrytëzimit janë të mbuluara.

Duhet gjithashtu të përmendet në këtë pikë që disa juridiksione njohin të drejta të forta morale ndaj autorëve ndërsa në disa raste të tjera ligji është më pak i rreptë. Të drejtat morale gjithashtu mund të ndërhyjnë në shfrytëzimin e DPI-ve. Për këtë arsye, nëse legjislacioni kombëtar e lejon atë, duhet përmendur në veçanti të drejtat morale (për shembull në disa juridiksione lejohet heqja dorë nga të drejtat morale ose kufizimi i shtrirjes së tyre).

Në fund, përshkrimi i detyrave të punonjësve/bashkëpunëtorëve / kontraktorëve duhet t'i referohet pa dyshim veprimtarisë së tij/saj krijuese, në mënyrë që të jetë e qartë e drejta që ka punonjësi etj.

INTEGITY

LEVIZIMI I DPI-VE PËRMES LICENCIMIT

PSE LICENCIMI?

Komercializimi i DPI-ve bëhet përmes licencimit. Kompania bën licencimin për disa arsye:

- Është një mënyrë që Kompania të marrë të ardhura duke licencuar DPI-të.
- Licencimi kontribuon në rritjen e shpërndarjes së produktit.
- Licencimi mund t'i mundësojë Kompanisë të fitojë qasje në asete shtesë (ndër-licencimi: Kompania A licencon teknologjinë X te kompania B dhe kompania B licencon teknologjinë V te kompania A).
- Zhvillimi i partneriteteve efikase.
- Kur Kompania ka një mungesë në burimet e saj, licencimi mund të jetë një burim i të ardhurave.

LLOJET E KONTRATAVE

Llojet e kontratave përmes të cilave një kompani po licencon DPI-të e saj mund të ndahen në disa kategori:

- Marrëveshjet për Dije teknike dhe Tregim teknik
- Marrëveshjet e Kërkimit dhe Zhvillimit (R & D)
- Marrëveshjet e transferimit të materialit
- Marrëveshjet e modelit të patentave dhe shërbimeve
- Modeli industrial
- Varietetet e bimëve
- Marrëveshjet e softuerit
- Ndërmarrjet e përbashkëta të teknologjisë
- Kontratat në lidhje me veprat e mbrojtura nga e drejta e autorit (kontratat e redaktorit të librit, kontratat e botimit të muzikës, kontratat e interpretuesve, kontratat e transmetimit, prodhimi dhe shpërndarja e filmit, etj).
- Kontratat në lidhje me markat tregtare dhe emrat e domain-eve

LEVIZIMI I LICENCIMIT

HAPAT PARA HYRJES NË MARRËVESHJE

Para hyrjes në marrëveshje, Kompania, pasi të vlerësojë DPI-të e saj, mund të vazhdojë me nënshkrimin e një memorandumi mirëkuptimi ose një letre qëllimi që synon të shkruajë synimet e të dy palëve. Për më tepër, është gjithmonë e këshillueshme të nënshkruhet një marrëveshje konfidencialiteti për hapat përgatitorë, veçanërisht kur Kompania synon të zbulojë informacione që nuk janë në dispozicion të publikut.

PËRMBAJTJA E MARRËVESHJES/LICENCËS

Që një marrëveshje të jetë e vlefshme dhe e qartë, duhet të përmbajë të paktën informacionin e mëposhtëm:

Gjëja e parë për të sqaruar në një kontratë është cilat janë palët e përfshira, kush apo çfarë (persona/firma) mund të jenë një “licencues” ose “i licencuar”.

Pastaj, duhet të sqarohet lënda, që do të thotë për shembull se DPI e licencuar është një markë tregtare X. Në këtë regjistër duhet të përfshihen të gjitha të drejtat përkatëse të IP-së, duke treguar siç duhet DPI-të që i nënshtrohen licencës..

Pas kësaj, kontrata duhet të përcaktojë fushën e licencës, çfarë mbulon ajo (fushë-ëveprimi) dhe ku zbatohet (territorialiteti). Kjo fushë ka të bëjë si me përdorimin e DPI-së (për shembull në rastin e licencave të patentave: kufizimin e dhënies në kërkesa specifike për patentë, familjet e patentave ose aplikacionet. Ose në rastin e licencave të markave tregtare: për të cilat produkte dhe klasa jepet licenca; ose në rast të të drejtës së autorit, për cilat përdorime është dhënë licenca, cilat të drejta janë të licencuara - e drejta e riprodhimit ose e drejta e komunikimit me publikun), ashtu edhe territori specifik për të cilin është dhënë licenca. Kini kujdes, sepse nëse dikush po planifikon të përdorë të drejtat në internet, ai ka nevojë për licencë për të gjithë botën, përveç nëse qasja është e kufizuar në një vend.

Një çështje tjetër e rëndësishme është nëse licenca do të jetë ekskluzive apo jo-ekskluzive. Një licencë ekskluzive mund të kufizohet në një të drejtë specifike (për shembull e drejta e riprodhimit nëse është e drejta e autorit) ose e kufizuar në vend (vetëm Kosova) ose në kohë (vetëm për 6 muaj).

Sidoqoftë, Kompania duhet të ketë parasysh se një licencë ekskluzive nuk do të lejojë që Kompania të ri-licencojë të njëjtën DPI për dikë tjetër për të njëjtin rajon dhe të njëjtën kohë. Kjo është arsyeja pse nëse Kompania zgjedh një licencë ekskluzive, shpërblimi / konsiderimi duhet të jetë shumë më i lartë.

Me sqarimin e gjithë kësaj, është shumë e rëndësishme të përcaktohet se kur fillon dhe kur mbaron marrëveshja (Fillimi dhe skadimi/përfundimi). Këtu jemi duke përdorur terma si data e hyrjes në fuqi, në mënyrë që t'i referohemi fillimit të licencës, gjë që duhet të përcaktohet. Lidhur me skadimin/përfundimin e kontratës një kompani duhet të ketë parasysh se disa faktorë mund të çojnë në përfundimin e licencës; këta faktorë duhet të përmenden në detaje në kontratë (në një datë të caktuar, në një ngjarje - për shembull, me skadimin e IP-së së licencuar ose në bërjen e pavlefshme të IP-së - ose përfundimin nga njëra palë). - A mundet i licencuari ta shesë aksionin pas përfundimit? Për sa kohë? A do t'i shitet aksioni licencuesit (me çfarë çmimi)?

Dhe pastaj, vjen marrëveshja për shpërblimin/vlerësimin. Shpërblimi mund të jetë:

- Paushall (një ose disa/në vazhdim) ose
- Tantiemat. Në këtë rast llogaritja e tantiemave mund të bazohet në disa faktorë si vëllimi i prodhimit, shitjet neto, fitimet neto, numri i përdoruesve të autorizuar etj./Objektivat komerciale dhe variablat e tantiemave.

Një opsion i tretë është një kombinim i shumë paushall me tantiemat.

Në rastin e tantiemave, Kompania do të duhet të bien dakord për administratën financiare. Për shembull, meqenëse tantiemat do të varen nga të ardhurat e të licen-

cuarit, ky i fundit duhet të ketë detyrimin për të mbajtur llogari dhe regjistra, të raportojë rezultatet ndërsa Kompania duhet të ketë qasje në këtë informacion për të verifikuar llogaritë. Kjo është ajo që quhet Raporte dhe auditim i llogarive.

Një çështje po aq e rëndësishme është nëse Kompania do t'i japë të licencuarit të drejtën për të dhënë licencën. Kompania gjithmonë mund të pajtohet të pranojë licenca të tilla pas autorizimit me shkrim.

Në shumicën e rasteve, kontrata do të përfshijë gjithashtu një klauzolë mbi rreziqet/garancitë dhe përfaqësimin/dëmshpërblimin: p.sh. mosekzistimi i të drejtave të palëve të treta mbi DPI të licencuar, pronësia dhe vlefshmëria e DPI-së së licencuar.

Klauzolat e përmirësimit që zbatohen për licencimin e teknologjisë (dija teknike, patenta, programi kompjuterik) - (alokimi i pronësisë, detyrimi për të siguruar azhurnime), janë gjithashtu të shpeshta.

Klauzola të tjera të rëndësishme janë:

- Klauzola e kufizimeve të përgjegjësisë përmes së cilës Kompania do të përpiqet të minimizojë rreziqet në rast se provon se ka një mangësi në lidhje me të drejtat.
- Konfidencialiteti - Klauzola jo konkurruese: i licencuari nuk duhet të jetë në konkurrencë me Kompaninë.
- Klauzola të juridiksionit. Kjo është e rëndësishme sepse në rast se lind një mosmarrëveshje, Kompania duhet të jetë në gjendje të shkojë në Gjykata në shtetin e Kompanisë, përndryshe shpenzimet do të jenë shumë të larta.
- Mund të përfshihen aspekte të tjera, të cilat trajtohen në baza nga rasti në rast. Për shembull, e drejta për inspektim dhe detyrimi për të ofruar ndihmë teknike (dija teknike dhe licenca për patentë), e drejta për të kontrolluar cilësinë e produkteve në mënyrë që të shmanget dëmtimi i vullnetit të mirë të markës së licencuar (licencat e markave tregtare), mirëmbajtja dhe mbrojtja e DPI-së së licencuar.

RIMBURSIMI

Lidhur me rimbursimin e Kompanisë për licencimin e DPI-ve të saj, ka disa baza të mundshme për llogaritjen e shumës:

1. Qasja e bazuar në kosto. Në këtë rast pyetja kryesore për t'iu përgjigjur është shuma e shpenzuar për krijimin e materialit të mbrojtur nga IP e kombinuar me kohën që iu desh kompanisë për ta krijuar atë. Mund të përdoren dy metoda:

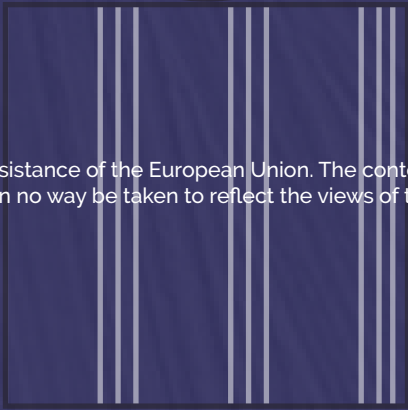
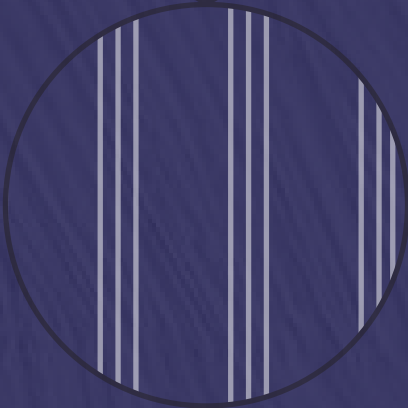
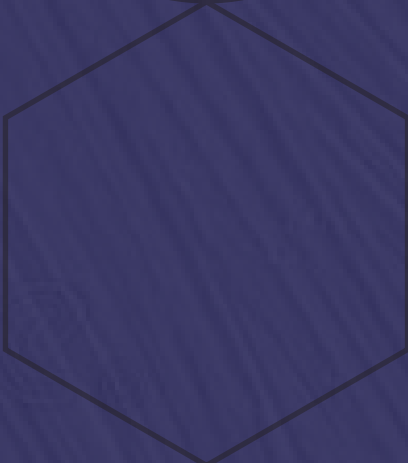
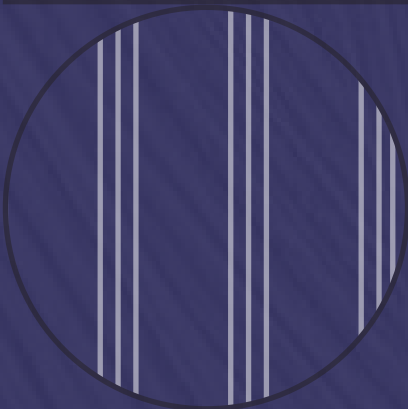
a) Metoda e koston së zëvendësimit. Kjo metodë vlerëson kohën dhe burimet e nevojshme për të zhvilluar një aset që mund të zëvendësojë asetin që vlerësohet.

b) Metoda e koston së replikimit. Kjo metodë vlerëson kohën dhe burimet e nevojshme për të replikuar IP-në e ngjashme (përfshirë hulumtimin "e dështuar")

Disavantazhi i kësaj metode nuk merr parasysh të ardhurat në të ardhmen

2. Qasja e bazuar në treg. Në këtë rast vlera llogaritet në bazë të vlerës së DPI-së në treg. Metoda supozon ekzistencën e një tregu për transaksione të aseteve të krahasueshme. Faktorët që mund të shërbejnë për të vendosur krahasueshmërinë përfshijnë natyrën e asetit, ngjashmërinë e produkteve, industrinë, madhësinë e tregut, pengesat për hyrje, etj. Disavantazhi i kësaj metode është që informacioni i industrisë duhet të jetë i disponueshëm.

3. Qasja e bazuar në të ardhura. Kjo qasje është në fakt një vlerësim i përfitimeve të ardhshme. Ajo mbështetet në potencialin e IP-së për të gjeneruar përfitime në të ardhmen. Metodat më të lidhura janë përpjekjet për të përcaktuar vlerën aktuale neto të flukseve të ardhshme të pritshme. Në përgjithësi, metoda të tilla marrin parasysh faktorë si vlera në kohë e parave dhe rreziku. Disavantazhi i kësaj metode është se flukset e parave dhe norma e skontimit duhej të vlerësoheshin dhe kjo mund të jetë e vështirë kur nuk ka bazë ose përvojë për të llogaritur potencialin e tregut (si në fazat e hershme të zhvillimeve të IP-së).

This booklet has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this booklet are the sole responsibility of IBF International Consulting and EPLO and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

© IPR Project Kosovo
February, 2021
Pristina, Kosovo

IPRproject

Intellectual Property Rights Project

Rr. "Johan V. Hahn",
10000 Prishtinë, Kosovë

Tel: 038 726 688

 IPRKosovo